

kých a 72 jiných), 210 časopisů (192 německých, 18 jiných). Ústav disponuje cca 4,5 miliónu výstřížků uspořádaných podle tematické koncepce ústavu a kolem 45.000 svazků německé a cizojazyčná literatury. K zajištění výzkumu současných dějin od roku 1945 vypracoval bibliografii německých disertačních prací a v současné době přistupuje ke koordinaci a specializaci s dalšími pracovišti při vydávání speciálních dokumentačních a bibliografických služeb. Vybudováním ústředního katalogu pro současné dějiny, zahrnujícího veškeré tituly veřejných i neveřejných německých prací (i z NSR), vykonal ústav i na tomto poli kus průkopnické práce.

Založením historické sekce na Německé akademii věd v Berlíně 29. ledna 1964 byla zahájena další etapa práce historiků NDR, jejímž charakteristickým rysem je účelná kooperace a specializace výzkumných úkolů v historické oblasti, a to především v týmových pracích. Výsledek tohoto nového postupu organizace práce po stránce koncepční i metodologické se projevily v publikacích *Deutscher Geschichtskalender 1963*, *Handbuch der DDR* (1965), *Die Welt 1964* (periodické), *Kurzer Abriss der Geschichte der DDR*

(1964), *Lehrbuch der deutschen Geschichte* (1965).

V posledních letech rozvinul DIZ i značnou mezinárodní aktivitu ve formě mezinárodních kolokvií uspořádaných buď Stálovou komisí výzkumných ústavů ČSSR, SSSR, Polska a NDR k otázkám evropské bezpečnosti, nebo s ostatními výzkumnými institucemi NDR za mezinárodní účasti. Poslední z těchto kolokvií se konalo koncem února letošního roku na téma: Německá otázka a budoucnost Evropy. Ústav rozvíjí i čilé styky s ústavu, institucemi a osobnostmi především ze socialistického tábora, ale i z neutrálních a kapitalistických zemí. Formy těchto styků jsou velmi rozmanité, od výměny publikací až po studijní pobyty. Vážným úkolem v této oblasti je i koordinace a specializace mezi bratrskými ústavu v socialistickém táboře na úseku výzkumu a dokumentačně informační činnosti.

Přechod ústavu na dlouhodobé plánování výzkumné činnosti zahájený plánem na leta 1966—1970 povede nepochybně ke zvýšení úrovně ústavu ve všech jeho třech oblastech: archivní, dokumentačně informační a výzkumné, jak to vyžaduje ústřední instituce pro současné dějiny v NDR.

Gerhard Arnold, Berlín

RECENZE A ZPRÁVY O KNIHÁCH

Julius Lipták, *Mezinárodní dělba práce v zemědělství zemí RVHP*, NPL, Praha 1965, 324 s.

Problematika mezinárodní socialistické dělby práce je po řadu let středem oprávněné pozornosti v členských zemích RVHP. Významné místo v rámci celého souboru těchto otázek přísluší zemědělství. Existující rozdíly mezi zeměmi v rozsahu půdního fondu, v klimatických a půdních podmínkách si přímo vynucují řešení rozvoje zemědělské výroby s přihlédnutím nejen k vnitřním faktorům každé země, ale i k možnostem vyplývajícím z těsné spolupráce zemí RVHP. Současné stádium hospodářského rozvoje stále více potvrzuje, že nevyužití možností, které skýtá společenství reprezentované zeměmi RVHP, omezuje další hospodářský rozvoj těchto zemí, zvláště za situace, kdy

zdaleka nejsou využity optimální možnosti efektivního vývoje zemědělské výroby. Přístup k praktickému řešení však současně vyžaduje fundovaného poznání teoretických i praktických aspektů zemědělské problematiky, a to jak v národním, tak i v mezinárodním měřítku. Teprve z těchto pozic je možné přistoupit k úvahám o rozvoji zemědělské výroby s přihlédnutím k mezinárodní dělbě práce vůbec — ke zvážení námětů, které jsou příspěvkem k dynamickému rozvoji zemědělské výroby, na základě efektivního využití přírodních a ekonomických podmínek v zemích RVHP. Významný příspěvek k pojetí rozvoje zemědělství z těchto hledisek představuje publikaci J. Liptáka, *Mezinárodní dělba práce v zemědělství zemí RVHP*.

Autor charakterizuje v první kapitole rozvoj a rozmístění zemědělské výroby

v zemích RVHP převážně po II. světové válce (u SSSR je věnována pozornost i hlavním rysům předválečného vývoje).

Tato kapitola zahrnuje rovněž autorovo pojetí základních kategorií, s nimiž v publikaci pracuje; mezinárodní dělbu práce v zemědělství, mezinárodní specializaci zemědělské výroby a mezinárodní kooperaci v zemědělství.

Druhá kapitola je věnována vlivu přírodních podmínek; zaměřuje se na jejich rozmístění a využití v členských zemích RVHP. Pro objasnění problematiky vychází autor z charakteristiky rozsahu půdního fondu (především výměry zemědělské a orné půdy na 1 obyvatele) a jeho přirozené úrodnosti a klimatických podmínek. Přitom klade důraz na to, aby se stále větší pozornost věnovala prohlubování a zpřesňování dosavadních poznatků o přírodních podmínkách; jejich znalost je potřebná „nejen kvůli vědeckému rozmístování zemědělské výroby uvnitř jednotlivých zemí, ale je současně absolutní podmínkou plánovitého rozvíjení mezinárodní socialistické dělby práce v zemědělství“. Dosavadní výsledky v zemědělské výrobě členských zemí RVHP právě s přihlédnutím k přírodním podmínkám obrázejí nestejně „využití přírodních podmínek v důsledku nestejných vkladů společenské práce na 1 ha obdělávané půdy“ (str. 45).

V třetí a čtvrté kapitole soustřeďuje autor pozornost především na rozbor ekonomických podmínek rozvoje zemědělské výroby, a to jak z hledisek vnitřních podmínek jednotlivých zemí (3. kapitola), tak především s přihlédnutím k ekonomickým podmínkám ovlivňujícím mezinárodní pohyb zemědělských produktů (4. kapitola).

Vnitřní podmínky vymezuje autor jako podmínky, které „1. přímo nebo nepřímo ovlivňují proces zvyšování zemědělské produkce a které 2. ovlivňují vnitřní spotřebu zemědělských produktů“ (str. 50).

Toto pojetí je dále východiskem pro zvažení potenciálních možností aktivního, případně pasivního zapojení jednotlivých zemí do mezinárodní dělby práce v oblasti zemědělství.

Na tomto úseku je rovněž věnována pozornost spotřebě potravin (v návaznosti na počet obyvatel), produkci zemědělství jako surovinové základny potravinářského, textilního a kožedělného průmyslu, problematice pracovních sil v zemědělství, vybavenosti zemědělství výrobními prostředky, růstu intenzity a účinnosti dodatečných intenzifikačních vkladů, úloze průmyslu v rozvoji zemědělství, sociálně ekonomickým přeměnám v zemědělství,

jakož i otázkám plánování rozvoje zemědělství.

Pozoruhodné a svým způsobem originální jsou propočty spotřeby základních potravin pro jednotlivé země RVHP (s přihlédnutím k normám výživy) za rok 1960, 1970 a 1980, umožňující orientaci z hlediska úkolů vyplývajících na úseku výživy.

Problém pracovních sil v zemědělství posuzuje autor především „z hlediska vybavenosti živé práce moderními výrobními prostředky“ (str. 72) a dochází k závěrům, že zatím jsou ve všech členských zemích RVHP při tomto pojetí rezervy pracovních sil (pochopitelně v různé míře). Při odčerpávání pracovních sil ze zemědělství se ovšem ne vždy daří nahradit zmenšené množství vynakládané živé práce prací zhmotnělou, a to ve formě základních výrobních fondů.

Za jeden ze stěžejních problémů ovlivňujících z hlediska vnitřních podmínek jednotlivých zemí řešení mezinárodní dělby práce v zemědělství pokládá autor nutnost analyzovat vztah mezi rozsahem a úrodností půdního fondu (jako základní přírodní podmínky) a rozsahem a strukturou vkladů společenské práce do zemědělství (jako základní ekonomické podmínky).

Přístup k rozvoji zemědělské výroby v jednotlivých zemích a na základě toho i k mezinárodní dělbě práce pojímá autor v souvislosti s kvalitativní stránkou plánovací činnosti v zemích RVHP. Z těchto pozic dochází k závěru, že „mezinárodní socialistická dělba práce v zemědělství se nerozvíjela vždy v přiměřené míře jako plánovitě vytvářený pozitivní předpoklad úplnějšího zabezpečování užitných hodnot zemědělského původu při snižování její hodnoty, ale naopak, rozvíjela se často jako negativní důsledek nedostatečného rozvoje zemědělství jednotlivých zemí, který byl negativní tím, že spotřebované množství společenské práce na jednotku užitných hodnot se nejspíš zvyšovalo a míra uspokojování potřeb z hlediska mezinárodního ekonomického celku se tím vůbec v žádném případě nezvyšovala“ (str. 95).

Kapitola o ekonomických podmínkách ovlivňujících mezinárodní pohyb zemědělských produktů souvisí organicky s předcházející kapitolou. Také zde jsou procesy zkoumány především z hlediska jednotlivých zemí, ale ve vztahu k mezinárodnímu ekonomickému celku. Tato oblast se zabývá otázkami dopravy zemědělských výrobků, vlivem platební bilance zemí na rozvoj mezinárodní dělby práce

v zemědělství. Čtenáře upoutá věcné shrnutí základních hodnotových otázek ovlivňujících mezinárodní dělbu práce, jako problematika světových cen zemědělských výrobků, otázky vlastní cenové základny socialistických zemí, kontraktních cen, aspekty zapojení členských zemí RVHP do celosvětové dělby práce atd.

U dopravních podmínek věnuje autor pozornost převážně jen přepravě zemědělských surovin a vyvozuje z toho závěry pro mezinárodní dělbu práce v zemědělství. Uvádí např., že „výrobní náklady 1 q pšenice vypěstované v oblasti sovětských celin se zvyšují přepravou jen do Zakavkazska až 5krát“ (str. 95).

Tento úsek by si zasloužil fundovaněji rozpracovat, i s přihlédnutím k vyššímu stupni zpracování zemědělských výrobků.

Řadu zajímavých myšlenek přináší pasáže, zabývající se hodnotovými otázkami. V této oblasti je shrnut, utříděn a zpracován bohatý materiál, který umožňuje pohled z různých hledisek na praktické nástroje mezinárodní dělby práce na úseku zemědělské výroby, a to i ve vztahu s vývojem světových cen. Autor rozebírá v širokých souvislostech otázky vztahu světových cen a veličin národních hodnot, problémy ekvivalence mezinárodní směny, stimulování zapojení zemí do mezinárodní dělby práce včetně ekonomické účinnosti mezinárodní dělby práce v zemědělství. Závěry v této oblasti jsou převážně hypotetického charakteru.

Pátá kapitola se zabývá zapojením členských zemí RVHP do mezinárodní dělby práce v zemědělství, a to v pojetí zúženém toliko na zahraniční obchod. Autor soustřeďuje pozornost na hodnocení salda celkové zahraničně obchodní výměny zemědělských produktů, jakož i na základní rysy vývozu a dovozu podle jednotlivých členských zemí. Podání umožňuje přehlednou orientaci o zahraničním obchodě i podle jednotlivých základních komodit. Tato kapitola by si nicméně zasloužila komplexnějšího zpracování, které by přihlédlo i k ostatním formám mezinárodní dělby práce v zemědělství. Rozptýlení některých aspektů této problematiky do zbývajících kapitol plní svoje poslání jen dílčím způsobem.

V šesté, sedmé, osmé a deváté kapitole přechází autor k osvětlení mezinárodní dělby práce v zemědělství z hlediska již užšího, ale přitom na významných úsecích: v obilnářství, živočišné výrobě, produkci olejnin, zelinářství, ovocnářství a v pěstování cukrovky pro výrobu cukru. Tato část publikace zahrnuje podnětné a fundovaně argumentované náměty pro řešení

řady problémů, jakož i kritický pohled na současný stav. Kladem je především skutečnost, že se autorovi podařilo — a to s přihlédnutím k širokým souvislostem — obhájit naprosto nové pohledy na rozvoj zemědělské výroby v členských zemích RVHP. Tak dochází např. k závěru, že „jak v NDR, tak především v ČSSR je obilnářský deficit a pasivní zapojení těchto zemí do mezinárodní dělby práce v tomto odvětví způsoben nikoliv nedostatečným relativním rozsahem půdního fondu (výměrou na 1 obyv.), ale výlučně nedostatečným využitím dnešního půdního fondu a ostatních přírodních podmínek“ (str. 193). Obilní problém v zemích RVHP uzavírá autor návrhy — věcně zdůvodněnými variantami řešení. Přitom u variant opírajících se o mezinárodní socialistickou dělbu práce doporučuje „zkoumat možnosti poskytování účelových úvěrů nebo jiné vhodné formy mezinárodního rozmísťování prostředků pro dodatečnou intenzifikaci obilnářství v těch zemích a oblastech, kde také vklady budou využity neúčinněji“ (str. 218). Je nutno dodat, že tento aspekt bude třeba zkoumat i u řady ostatních úseků zemědělské výroby.

Oprávněné jsou rovněž autorovy závěry z hlediska ztrát společenské práce při existující mezinárodní dělbě práce na úseku výroby cukru v zemích RVHP.

Poslední kapitola je věnována hospodářské a vědeckotechnické spolupráci členských zemí RVHP při výrobě zemědělských strojů, strojených hnojiv a agrochemikálií, jakož i problematice semenářství a plemenářství a spolupráce v oblasti zemědělské vědy. Autor zde shrnuje fakta bez výraznějšího hodnocení a členění z hlediska dvoustranné a mnohostranné spolupráce.

Kniha J. Liptáka je bezesporu cenným příspěvkem v oblasti literatury zabývající se mezinárodní socialistickou dělbou práce. Jestliže v současné době právě ČSSR aktivně vystupuje v orgánech RVHP s požadavkem rozpracování technickoekonomických studií odvětvového charakteru, je možno pokládat publikaci J. Liptáka za významný příspěvek v tomto směru. Celkově shrnuto představuje publikace J. Liptáka originální a svým způsobem zajímavý pohled na podmínky rozvoje mezinárodní dělby práce v zemědělství a na její současný stav, vymezení pojmů a shrnutí cenných faktů a věcně zdůvodněných závěrů. Jde o publikaci ojedinelou svým tématickým zaměřením nejen u nás, ale v členských zemích RVHP vůbec; zahrnuje řadu údajů u nás dosud nepublikovaných.

Logika podání, působivý styl a aktuálnost problematiky jsou dalšími významnými klady této publikace.

J. HOLEČEK

E. Boettcher, G. Rhode, R. Kren-
gel u. a., *Ostblock, EWG und Entwick-
lungsländer*. W. Kohlhammer Verlag,
Stuttgart 1964, s. 173.*)

Spolupráce zemí RVHP se potýká bez-
sporně se značnými problémy. K mnoha
bilým místům v této oblasti zatím expe-
dice našeho poznání nedorazila, v jiných
úsecích nefunguje spolupráce dostatečně
proto, že se dosti dovedně nezacházelo
s tkání přečetných složitých economic-
kých vztahů mezi socialistickými zeměmi.

Ti, kdo se v praxi i teorii zabývají so-
cialistickou integrací, se neuzavírají po-
střehům, které by mohly upozornit na
možné omyly a předsudky, jimiž jsou ne-
pochybně vystaveni lidé, zaujatí určitou
problematikou. To však je u prací západ-
ních autorů pouze výjimečný jev a roz-
hodně k nim nepatří uvedená práce, na
které bychom chtěli demonstrovat, jak
daleko může být výzkum znehodnocen
despotismem předpojatosti.

Přesnost vymezení integrace jako měřítka jejich výsledků v RVHP a EHS

Prastarou, ale stále osvědčenou prakti-
kou, jak prokázat vady určitého objektu,
je vhodná volba kritérií záměrně vyzve-
dajících některé stránky, čímž se měřená
skutečnost pokříví. To plně platí v našem
případě pro pojem integrace, ražený auto-
ry jako východisko dalšího rozboru.

Proces integrace pojímají autoři přede-
vším jako sjednocování více zemí v *nad-
státní* celek, v němž vlády nejen koor-
dinují svou zahraniční politiku a obranu,
ale snaží se také o těsnou hospodářskou
a kulturní spolupráci. Obyvatelstvo tento
proces chápe a podporuje, neboť od něho
očekává lepší uplatnění materiálních oso-
bních možností. Nebo integraci definují
jako proces, v jehož ideálním průběhu
jsou odstraňovány všechny překážky brá-
nící společnému působení národních hos-
podářství zúčastněných zemí. Na konci
integračního procesu vzniká jako ideální
typ hospodářské území semknuté z více
nebo méně samostatných dílčích území,
která existovala na počátku.

Takto pojatá integrace odpovídá obrazu,
k němuž se jako k modle upínají její
tvůrci na Západě. Za prvé: Pojem integra-
ce je nepřipustně zúžen pouze na určitou

etapu vývoje integrace, tj. etapu, k níž
dochází ve druhé polovině dvacátého sto-
letí mezi vyspělými kapitalistickými ze-
měmi západní Evropy. Tím přirozeně ne-
chceme rozšiřovat obsah integrace do ne-
určitosti. Za integrační proces nepoklá-
dáme např. vznik světového trhu, byť se
tím staly jednotlivé země jeho integrál-
ními částmi.¹⁾

Za druhé: Ve vymezení integrace, zahr-
nující všechny oblasti společnosti, se za-
mlčuje rozhodující iniciativa, která v to-
to procesu oprávněně vychází z hospodář-
ské oblasti. Opatření vlád motivují autoři
„ideály“. Tím zůstávají zcela ve stínu
hlubinné ekonomické proudy — výsoce
koncentrovaná a specializovaná výroba
s neustále se rozšiřujícím akčním rádiem
svého dosahu pro krytí potřeb. Úplně však
je utajeno, kdo pluje na vrcholu integrač-
ní vlny, jaká společnost ji usměrňuje a
komu připadá prospěch z energie, jež se
z ní uvolňuje.

Za třetí: Bylo by neodpustitelným pro-
hřeškem, kdybychom nechali bez povšim-
nutí pojem nadstátního celku. Do jaké
míry je integrace nezbytně spojena s tzv.
nadstátní organizací? Monopoly jako
subjekt stojící v čele integračního proce-
su volí organizační formy tak, aby odpo-
ovídaly jejich záměrům. Nadstátní orgán
by tomuto účelu nesmírně vyhovoval, ne-
boť by do značné míry znemožnil institu-
cím jednotlivých států pořídit se, byť
okleštěně, na rozhodování o ekonomických
osudech svých zemí.

Tento projekt nejvehementněji podporu-
jí nejsilnější monopoly s úmyslem využít
ho na úkor ostatních. Výsledkem rozporu-
plných zájmů je soustava orgánů EHS.

Monopoly se však přitom nemohou od-
trhnout od kořenů, jimiž tkví v národních
ekonomice, která je také drží v šachu ja-
kožto živná půda a základní zdroj jejich
síly. Její váhu uplatňují prostřednictvím
státních institucí a ostatních mocenských
prostředků svého státu k prosazování
své politiky v konkurenčním boji.

Nadstátní celek nemůže za kapitalismu
skončit jinak než tím, že mezistátní inte-
grace přeroste v integrovaný celek jedno-

*] Kniha obsahuje referáty z konferen-
ce, pořádané za účasti velkého počtu eko-
nomů, zejména německých. Přednesené
náhledy reprezentují málo objektivní směr
západní ideologie v přístupu k problema-
tice RVHP; jde přitom o běžně tradované
náhledy na tyto otázky.

¹⁾ Marx, *Kapitál*, díl I., str. 589, Praha
1953.

ho státu. Vzniká neodbytná otázka — ve prospěch kterého partnera dojde k sdružení do jednoho státu, který z nich vtiskne sdružení svoji vůli a skutečnou vládu? Ani na okamžik nejsme na pochybách, že za tím účelem vhodí každý ze zúčastněných na váhu celou svou mocenskou sílu národní ekonomiky, a to formou, jejíž ostrost si lze pouze přibližně představit z boje o docílení převahy nad ostatními konkurenty. Z toho však plynou tendence proti integračnímu procesu, které jeho průběh zkomplikují a zpomalí, ne-li přeruší.

Integraci lze uskutečňovat i jiným způsobem než prostřednictvím nadstátního orgánu, aniž se slevuje z opravdovosti integračního procesu. Organizační forma závisí na tom, jaké subjekty tuto integraci provádějí a s jakým cílem.

RVHP jako organizační centrum zúčastněných socialistických zemí nediktuje členům svoje opatření proti jejich vůli, rozhodnutím většiny, v níž zájem jednoho státu představuje více hlasů než státu druhého. A přesto může být tento orgán zdrojem dalekosáhlejších opatření, než jsou ta, která mohou být dosažena nadstátním orgánem. Je tomu tak proto, že podmínky, z nichž spolupráce vyrůstá, jsou příznivé i pro rozsah a charakter dohod mezi členskými státy.

Takovým symptómem vyššího principu integrace je koordinace národohospodářských plánů, byť uskutečňovaná v nedokonalé podobě, s citelnými odchylkami výsledků od záměrů, přesto však uplatňovaná jako nezbytná metoda pohybu ekonomiky socialistických států jako celků.

Tak vypadá holá skutečnost, jestliže se pojmu nadstátní organizace strhne mlžná mystika, která má vzbudit dojem, že nadstátní organizace je mírou zralosti integrace.

Obecně lze integraci v mezinárodní oblasti charakterizovat jako takový vztah národních ekonomik, kdy dochází k jejich záměrně organizovanému propojování, takže tyto ekonomiky fungují jako specializované části určitého organismu. Hlubinným nositelem tohoto procesu je internacionalizace výrobních sil. Míra ekonomické semknutosti a způsob provádění závisí na společenské formě, v níž se tendence k zmezinárodnění ekonomik prosazuje.

Je vznik RVHP nahodilý?

Podle soudu autorů vznikla RVHP jako odezva na Marshallův plán a způsobila připoutání států k SSSR.

Tím zhruba končí výčet příčin vzniku RVHP. Taktně se přechází, jak byl Marshallův plán koncipován a jaké rozhořčení u předních kapitalistických států — vyúsťující až v hospodářské embargo — vyvolalo jeho odmítnutí ze strany socialistických zemí. V dalším vysvětlování příčin vzniku je patrný spodní tón, jímž se autoři snaží odvést pozornost od neblahé iniciativy kapitalistických velmocí a dokázat, že daná situace přišla Sovětskému svazu velmi vhod. Podkládají-li se mu úmysly zmocnit se světovlády, pak do toho plně zapadá podezřavé nařčení, že Sovětskému svazu vytvoření dané situace v mezinárodních vztazích vyhovovalo a že tomu sám napomohl.

Přirozeně pak už v této souvislosti není vhodné mluvit o dalších skutečných příčinách integrace, zejména o té hlavní — o spřízněnosti socialistických zemí, se vším, co tato skutečnost představuje, i když autoři na jiném místě politickou spřízněnost za důležitého činitele integrace označují. Dále se vůbec nezmiňují o tom, že nebylo možné otevřené tepny spojující ekonomiku socialistických států se světovým kapitalistickým trhem pouze podvázat, ale že bylo nutné volit pro životně nezbytný oběh zboží nové cesty. Přitom se sledovala tvrdošíjně se prosazující tendence internacionalizace výroby, jejíž tlak s postupujícím zprůmyslováním socialistických zemí povážlivě stoupal. A socialistické státy se s ní vypořádaly v nesnadné situaci ne právě špatně.

Podle mínění autorů nepředstavuje spolupráce zemí RVHP skutečnou, objektivně vzniklou integraci proto, že prý je dítětem nahodilých okolností, čehož logickým důkazem je neexistence nadstátního orgánu. Zde se znovu potvrzuje, jaký význam se přikládá „nadstátnímu“ orgánu jako symbolu integračního procesu, o jehož fungování pochybuje mimořádně i v podmínkách EHS.

Pokud se týká hloubky mezinárodní socialistické dělby práce ve srovnání se stavem v západoevropské integraci, nelze přehlédnout rozdíly v ekonomické úrovni a také komplikace spojené s hledáním původních řešení pro uvolňování integračních procesů, když tradiční způsoby zpravidla zcela nevyhovují.

Národní stát se v západoevropských státech už zcela přežil?

Za jednu z hlavních zábran uskutečnění mezinárodní socialistické spolupráce pokládají autoři „nacionální protiklady“.

pramenící z velmi silného národního sebevědomí. Jeho intenzita odpovídá období, jež prý má západní Evropa už dávno za sebou, a souvisí s představou národního státu jako nejvyšší formy existence u těch národů, které za socialismu dospívají k vytvořenému plnému třídnímu i národnímu osvobození.

Nejsem přesvědčen o tom, že by se národy kapitalistických států už zcela zbavily určité opatrnosti ve vzájemných vztazích, ať by to byla pouze nedůvěra, která zůstává jako odezva na vzájemná příkoří, která si učinily, když je vlastní buržoazie zavlékla do války. Pokládám tedy za přehnané mluvit o bezvýhradně otevřených náručích, zvláště když buržoazie střídmá nacionalismus s kosmopolitismem jako firmu převažující vždy v některém momentu její politiky.

Pravda je, že mnohé národy spatřují v socialismu naplnění svých tužeb, pokud jde o vlastní existenci v samostatném národním státu. Utváření existence národů ve státní formě má objektivní oprávněnost po dlouhou dobu i za socialismu.

Existence samostatných socialistických států je založena historickým vývojem, v němž došlo k vzájemnému politicko-ekonomickému spojení výrobců spolu s jejich konstituováním v národ. Za socialismu je udržování samostatných národních států podporováno v ekonomické oblasti vlastnickou samostatností určitých společenských celků na jednom území. Ta se projevuje ve směně činností příslušníků daného státu, kde jsou společně výrobní prostředky, vytvořené v dlouhém vývoji generacemi výrobců semknutých bohatě členěnou dělbou práce, v rozdělování a společenském přivlastňování výsledků společné práce.

Vlastnická samostatnost, kterou se vyznačují socialistické státy, se projevuje a je zprostředkována jejich mezinárodními ekonomickými vztahy, podstatně odlišnými od kapitalistických. Mezi socialistickými zeměmi jsou velmi omezené možnosti přídávát bez úhrady část nadproduktu ze státu, v němž byl vytvořen, k využití v druhé zemi. Tato skutečnost je vykládána jako malá zralost socialistické integrace ve srovnání s kapitalistickou.

Podle autorů není prý důležité, zda se pohybuje kapitál z vůle podnikatelů nebo plánovacích úřadů, ale rozhodující je, jak jsou jedni nebo druhí schopni uplatňovat kapitál na integrovaném území s jediným cílem — s ekonomickou účelností.

Pfínejmenším jde o absolutizování kapitalistických představ o neúčelnějším využití výrobních podmínek, práce a aku-

mulace. Především je vývoz kapitálu unášen proudem ekonomické výhodnosti pro daný kapitál a ta se v mnoha případech rozchází s ekonomickou účelností pro společnost. Výhodnost rozvíjení určité výroby je například dána pouze tím, že je možné exploatovat laciné pracovní síly. Za druhé je čistý vývoz kapitálu menší o vzájemně se vylučující přenos kapitálu způsobený tím, že je rozfřístěn na monopoly ovládající výrobu různých odvětví v jednotlivých zemích. A tak v mnohých případech je vývoz kapitálu z jednoho odvětví kompenzován jeho dovozem do jiného odvětví.

Kromě toho, že v socialistických státech může být mobilizován akumulací a amortizační fond celé společnosti do odvětví, do nichž je jejich umístění žádoucí, dá se docílit účelného vynakládání prostředků jiným řešením. Zdánilivě odlehlym způsobem řešení se zdá tendence komplexního rozvoje socialistických ekonomik při jejich účelné specializaci. Nabalování dalšího průmyslu na jeho centra není za všech okolností společensky nejvýhodnější a mimo jiné je zdrojem přechodu pracovních sil nejen z oblasti do oblasti, ale i jejich pohybu mezi státy.

Volný přechod pracovních sil pokládány za svébytný projev integrace vydávající autoři za výsadu její kapitalistické formy. Přitahování zahraničních pracovních sil kapitálem svědčí mimo jiné o jeho nerovnoměrném rozdělení, které zpravidla není vyvoláno ekonomickou účelností. Ukazuje to, že prvořadými nejsou pro monopoly zájmy jejich národního hospodářství, ale jejich vlastní prospěch, a že se nestarají o to, zda se národní důchod státu, kde hospodaří, pro úbytek živé práce zmenší.

Za socialismu se jednotliví pracující podílejí na národním důchodu, jehož objemem a úrovní je z jedné strany vymezena velikost spotřeby každého jednotlivce. Vzhledem k bezprostřednímu sepětí národního hospodářství s ekonomickou činností i životní úrovní každého jednotlivce, vzhledem k právu každého jednotlivce na práci i realizaci svého přivlastňování v socialistické společnosti té země, jejímž je příslušníkem, je převádění pracujících z jedné země do druhé v současné etapě téměř vyloučeno. Práce pracovních sil v zahraničí má ekonomické důsledky. Eventuální emigrace většího počtu pracujících by omezila výrobně spotřební kooperaci příslušné země, čímž by se snížil příspěvek k tvorbě národního důchodu, k jeho akumulacímu fondu jako hlavnímu zdroji rozšířené reprodukce v ekonomice země. Mezinárodní pohyb pracovních

sil je třeba posoudit i z hlediska vyrovnávání ekonomické úrovně socialistických zemí, pro které by vytížení dočasně neúplně využitých pracovních sil tímto způsobem mohlo být přechodně pozitivním řešením. Dlouhodobě však dané řešení nepůsobí již tak jednoznačně.

Příznivé a nepříznivé faktory rozvoje socialistické integrace.

Do výběru problémů, jež nejkřiklavěji provokují svými lacinými polopravdami, patří alespoň ještě přehled aktiv a pasiv, s nimiž autoři kalkulují, pokud jde o vyhlídky spolupráce členských států RVHP.

Na první místo faktorů příznivě ovlivňujících integraci socialistických států kladou strach ze Západu vůbec a z NSR zvláště. Tento prointegrační faktor působí prý zvláště silně v ČSSR a v Polsku, tedy ve státech, které jsou si zvláště dobře vědomy, že „odsunem Němců porušily právo“.

Zajisté, že trpké zkušenosti nejen z historie, ale i ze současnosti vážně připomínají, že opatrnosti před agresí kapitalistických států nikdy není dost. Obavy tedy pocházejí z hrozby, kterou plodí kapitalismus, a nikoli z domnělého pocitu našeho provinění.

Integraci členských států RVHP ovlivňuje nikoliv strach, ale protiklad socialismu a kapitalismu. Kapitalistické státy, velmi vynalézavé v kladení překážek vzájemným hospodářským stykům obou soustav, vedou tak socialistické státy mnohdy k vlastní spolupráci pouze jako k náhradnímu spojení, které se nepředpokládalo, a to proto, že se přehnaně izolovanost nepokládá ekonomicky a tím méně politicky za prospěšnou.

Z dalších faktorů, které mají podle autorů příznivý prointegrační vliv na socialistické státy, pro jejich grotesknost uvádím: vzpomínky, zvláště starších vrstev obyvatel, na otevřené hranice, cestování a další slasti blahodárného klimatu obrovského hospodářského území, jehož součástí byly tyto země v minulosti. Jde především o vzpomínky na Rakousko-Uhersko. Na druhé straně se však popírá, že by obyvatelstvo socialistických států ovlivňovalo rozvoj integrace, neboť není na tento proces připraveno, natož aby vycházela iniciativa také z jeho vrstev.

Abý však mezinárodní socialistická dělba práce přitahovala daleko více pozornost občanů socialistických států měla by vstupovat do jejich vědomí nikoli pouze propagandou, ale prostřednictvím výsledků jejich hospodářské činnosti.

Kdyby se socialistické podniky účastnily integrace s plnými důsledky pro hospodářské výsledky, ovlivňoval by se rozvoj mezinárodní specializace mnohem výrazněji než v současné době, kdy otázky integrace řeší převážně vyšší hospodářské orgány a orgány zahraničního obchodu, které nemohou s plným zdarem zvládnout daný proces.

Daleko více nežli příznivými podmínkami obdařují autoři socialistickou integraci překážkami.

Kromě již uváděného národního sebevědomí sem zahrnují i náboženskou diferenciaci. Za zvlášť velký problém se pokládá skutečnost, že v RVHP (bez SSSR) mluví 100 miliónů lidí osmi různými řečmi, mezi nimiž jsou příbuzné pouze slovanské jazyky, zatímco ostatní pocházejí z úplně jiného kmene. V EHS mluví naproti tomu 170 miliónů čtyřmi jazyky, přičemž francouzština s itaštinou, němčina s holandštinou nebo flámštinou jsou příbuzné. Zatím však jazykové obtíže dorozumění v hospodářské spolupráci socialistických států nijak nebránily a jazyková rozdílnost se překonává dvěma světovými jazyky — ruštinou a němčinou.

Pozoruhodné jsou názory o „rozhodující překážce“ socialistické integrace: protože členské státy RVHP nemohou řídit svoji integraci centrálním plánem, je prý její rozvoj iluzorní. Tento soud znamená nepochopení plánovitosti za socialismu, její ztotožňování s plánem, a to ještě v jediné formě centrálního plánu.

Ostatně proč neexistence centrálního plánu kapitalistické integrací? Ponechání volného pole převážně tržnímu mechanismu přece zdaleka integraci beze zbytku neřeší, ale vydává ji také na pospas živelnému vývoji. Rozvoj socialistické integrace má bezpochyby lepší perspektivu, může-li uplatnit ekonomický mechanismus ve spojení s plánem.

V současné době jde o to, vyřešit vazbu koordinace národohospodářských plánů s tržními vztahy, a to jak zlepšením perspektivnosti plánu, jeho mnohostranností, jeho zaměřením na makroproporce, tak zdokonalením cenové základny, kursů měn, rozšiřováním mnohostranného platebního styku atd.

B. MALÝ

Dezvoltarea economica a Romíniei 1944—1964. Editura Academiei Republicii populare romine, București 1964.

Pri sledovaní knižnej produkce za posledné roky v Rumunsku možno hovoriť o konjunkture teoretických prác z ob-

lasti problematiky hospodárskej. Rozvoju hospodárskeho organizmu je venovaná v Rumunsku mimoriadna pozornosť i zo strany vedy. V tomto zmysle poskytuje rozsiahla práca autorského kolektívu popredných rumunských ekonómov, spoločenskovedných pracovníkov „Hospodársky vývoj Rumunska 1944—1964“ komplexný obraz 20ročného vývoja krajiny od oslobodenia, obdobia budovania materiálnotecnickej základny socializmu až po završenie výstavby socializmu v krajine.

Na pozadí vecnej analýzy spoločenskopolitických pomerov práca podáva syntetický obraz charakteristických črt rozvoja národného hospodárstva v chronologicky vymedzenom období — v rokoch socialistickej výstavby. Svojím bohatým dokumentárnym, faktografickým i obrazovým materiálom je akouśi encyklopédiou hospodárstva, i keď v určitom zmysle nadväzuje alebo kompletizuje práce, kde problémy národného hospodárstva sú spracované podľa jednotlivých odvetví. Autorský kolektív na základe nazhromaždenej skúsenosti v práci vedeckého badania mohol prejsť k všestrannej analýze celkového hospodárskeho vývoja, ktorá nám vyčerpávajúcím spôsobom ukazuje na príčiny a dôsledky prenikavých zmien odohrávajúcich sa za posledných 20 rokov v bratskej socialistickej krajine.

Na základe takeého výpočtu tém, ktoré vymedzujú predmet výskumu recenzovanej práce sa autori sústredili na objasnenie vedeckých základov ekonomickej politiky strany, politiky, ktorej integrálnou súčasťou je socialistická industrializácia s prednostným rozvojom ťažkého priemyslu, sledujúca rýchly rozvoj výrobných síl za účelom odstránenia relatívnej ekonomickej zaostalosti. Autori sa vo svojej práci sústreďujú predovšetkým na rozbor kladných aspektov tohto vývoja, na úkor negatívnych tendencií. Je však na mieste konštatovať, že takýto postup rozhodne nemal obmedzovať komplexný pohľad na hospodársky vývoj krajiny, najmä nie v tak hodnotnej a obsažnej práci ako je recenzovaná publikácia.

V prvej časti knihy, ktorá obsahuje stručný hospodársky vývoj, autori ukazujú, že už na pozadí prenikavých zmien, ktoré sa odohrávali v boji o politickú moc, Komunistická strana Rumunska formulovala svoj program radikálnej premeny zaostalého národného hospodárstva a vytýčila program socialistickeho priemyslenia krajiny. Tým strana navždy skoncovala s úpadkovou ekonomicou po-

litikou predchádzajúcich režimov a s oficiálnou teóriou buržoazných ideológov, ktorá hovorila o tzv. agrárnom špecifiku Rumunska o schopnosti jeho ľudu obrábať oba pôdy, nehladiac na skutočnosť, že napríklad v poľnohospodárskom technikom vybavení sa krajina nachádzala na jednom z najposlednejších miest v Európe. Napriek mimoriadne priaznivým podmienkam, ktoré umožňujú všestranný hospodársky rozvoj buržoazno-statkárske Rumunsko bolo zaostalou poľnohospodárskou krajinou s nepatrne rozvinutým priemyslom. V r. 1938 sa priemysel podieľal na tvorbe národného dôchodku 30,8 %. Východiskom zo situácie sa preto stal socialistický vývoj krajiny.

Zatiaľ čo v podmienkach budovania materiálnotecnickej základne socializmu (najmä v rokoch prvého päťročného plánu) sa kládol dôraz na radikálnu premenu štruktúry hospodárstva, v ďalších rokoch bolo treba zabezpečiť rozvoj hospodárskeho organizmu, ktorý by sa vzhľadom na relatívnu zaostalosť vyznačoval mimoriadne rýchlymi prírastkami, bolo treba stanoviť proporcie jednotlivých odvetví tak, aby to zodpovedalo požiadavkám komplexného rozvoja národného hospodárstva. Aby sa zabezpečil rozšírený výrobný proces, RRS sa vo svojej hospodárskej politike sústredila na rozvoj hlavných odvetví: energetika, hütnictvo, strojárstvo, chemický priemysel. Za účelom urýchlenej industrializácie sa v období 1950—1959 realizovali investície, ktoré predstavovali podstatnú časť investícií uskutočnených do hospodárstva vôbec. Prednostný rozvoj ťažkého priemyslu urýchlil i budovanie socialistickej poľnohospodárskej veľkovýroby. Autori vyzdvihujú zásluhu strany v tom, že v podstate správne aplikovala opatrenia pre prechod k socialistickej veľkovýrobe.

V druhej časti knihy — prírodné a pracovné zdroje — je úspešne riešenie úloh hospodárskeho rozvoja dané do priamej závislosti na maximálnom využití surovínového bohatstva, ktorým krajina v hojnej miere disponuje, a na racionálnom uplatnení pracovných síl. Z tohto aspektu autori skúmajú surovínové zdroje, lesný fond, poľnohospodársky fond, vodné zdroje. V procese výstavby socializmu sa venovala sústavná starostlivosť rozširovaniu surovínovej základny, organizácií geologického výskumu, maximálnemu využitiu a spracovaniu surovín. Investície venované geologickému prieskumu, ako sa v práci uvádza, predstavovali v rokoch 1951—1960 17,5 % z celkovej čiastky in-

vestící do priemyslu, čím Rumunsko sa zaradilo medzi prvými krajinami na svete v tejto oblasti. Zaujímavý je napríklad i údaj, že v roku 1963 v porovnaní s rokom 1959 hodnota výrobkov z jednej tony nafty vzrástla o 34 %.

Tretia, pomerne rozsiahla časť knihy sa zaoberá systémom plánovaného riadenia národného hospodárstva, vypracovaním a vedeckým podložením štátneho plánu národného hospodárstva, základnými ekonomickými formami mechanizmu realizácie plánovaných predpokladov a hlavnými formami účasti pracujúcich na organizácii a riadení výroby. V tejto časti sú spracované problémy týkajúce sa plánovaného riadenia národného hospodárstva stranou a štátom, štátneho plánu ako základného nástroja riadenia národného hospodárstva a organizačnou štruktúrou riadenia ekonomiky a jej zdokonaľovaním.

Ekonomicko-organizačnú funkciu autori považujú za špecifickú každému socialistickému štátu; táto funkcia sa konkretizuje v plánovacej činnosti. Plánované riadenie národného hospodárstva je jedným z hlavných, základných atribútov suverenity socialistického štátu.

V tejto časti knihy sú spracované i základné ekonomické formy mechanizmu predpokladov plánu: systém cien, finančný a kreditný systém, socialistické hospodárenie a rentabilita podnikov, systém kontraktácie poľnohospodárskych produktov, systém odmeňovania.

Analýzou rozvoja hospodárstva v rokoch socialistickej výstavby sa zaoberá štvrtá časť knihy. Na základe pomerne bohatého štatistického materiálu autori ukazujú na radikálne zmeny v priemysle a na jednu z charakteristických črt procesu upevňovania výrobných síl — rýchly rozvoj priemyselných odvetví, ktoré podstatne ovplyvňujú a podmieňujú zavádzanie novej techniky, maximálne využitie prírodných zdrojov, nepretržitý rast produktivity spoločenskej práce. Dôsledným zavádzaním mechanizácie, automatizácie a modernej techniky do výroby, modernizáciou a zdokonaľovaním výrobných postupov je dokumentované, aký vplyv mala súdoba vedeckotechnická revolúcia na štruktúru národného hospodárstva a na rytmus jej rozvoja.

Existencia socialistických výrobných vzťahov určila rýchly rozvoj výrobných síl, čo malo priaznivý vplyv na hospodárske vzťahy Rumunska so zahraničím, čo je predmetom výskumu poslednej,

piatej časti knihy. Táto je rozdelená do troch kapitol, ktoré pojednávajú o zmene postavenia Rumunska v svetovej ekonomike, o rozvoji ekonomickej spolupráce so socialistickými štátmi, o rozvoji ekonomických vzťahov s priemyslovými kapitalistickými krajinami a s rozvojovými krajinami.

V súčasnosti rumunské hospodárstvo vyrába približne 1 % svetovej priemyselnej výroby, zatiaľ čo v rokoch tridsiatych iba 0,3 %. V období výstavby socializmu dynamika vývoja rumunského hospodárstva prekročila dynamiku svetovej priemyselnej výroby v základných priemyslových odvetviach, priemerné ročné tempo rastu ktorejkoľvek z kapitalistických krajín Európy a dosiahla trikrát väčší prírastok ako priemerné ročné tempo rastu priemyselnej výroby celého kapitalistického sveta. Rozvoj ťažkého priemyslu v jeho základných odvetviach vtláčili exportu tovarov priemyselný charakter. Vyvážené priemyselné výrobky tvoria dnes $\frac{4}{5}$ rumunského exportu do zahraničia a sú v ňom i netradičné výrobky — zariadenia pre priemyslové odvetvia, elektrické lokomotívy, naftové, ťažné a vrtné zariadenia, exkavátory, nákladné auta, traktory, vagony. Ekonomický a technickovedecký pokrok, ktorý dosiahlo Rumunsko ako i ostatné socialistické štáty, je podporovaný spolupracou a vzájomnou podporou medzi nimi, tieto vzťahy, ako sa v práci uvádza, preukázali svoju efektívnosť a sú významným prínosom pre socialistické krajiny.

Autori ďalej rozoberajú princípy, na ktorých je založená spolupráca medzi socialistickými štátmi, účel a úkoly ako i perspektívy RVHP, základné formy ekonomickej spolupráce v rámci Rady, rozširovanie a prehĺbovanie medzinárodnej socialistickej delby práce.

Rozvoj vzájomných vzťahov v rámci RVHP, kde spolupráca je založená na zásadách národnej nezávislosti a zvrchovanosti, rovnoprávnosti a vzájomných výhod, nevmešovania do vnútorných záležitostí, územnej integrity a princípoch socialistického internacionalizmu je zárukou rozvoja celého svetového socialistického systému, ako sa v knihe zdôrazňuje. Podtrhnutý je najmä význam princípu rešpektovania národnej nezávislosti a vzájomnej výhodnosti. „Rešpektovanie princípu národnej suverenity (str. 695) má životnú dôležitosť pre rozvoj ekonomických vzťahov medzi socialistickými štátmi. Bez jeho zachovania nemôže byť reč o štátnej, ekonomickej a politickej ne-

závislosti, o práve každého národa, aby suverénnym spôsobom disponoval svojím národným bohatstvom. Len na základe rešpektovania národnej suverenity ako v oblasti politickej, tak i v ekonomickej je možná úplna rovnosť v práвах všetkých štátov nezávisle od ich veľkosti a stupňa ekonomickeho rozvoja.“ K upevneniu svetového socialistického systému, ako sa ďalej konštatuje, by prispelo najšť vhodne cesty pre účasť na práci Rady ostatných socialistických krajín.

Koordinácia plánov národohospodárskych jednotiek je považovaná v práci za objektívnu potrebu v podmienkach existencie svetového socialistického systému vytvoreného z národných ekonomik nezávislých a suverénných štátov. „Uskutočňovanie tejto aktivity (str. 698) neznamená však vypracovanie jednotného ekonomickeho plánu spoločného pre všetky socialistické krajiny, alebo časti z nich. Ekonomicke plánovanie každej krajiny zvlášť je výlučne jeho vnútornou otázkou, základným atribútom národnej suverenity socialistického štátu, ktorý nemôže postúpiť nejakému medzinárodnému orgánu.“

Rozširovanie medzinárodnej spolupráce medzi socialistickými krajinami ďalej predpokladá uplatňovanie špecializácie a kooperácie vo výrobe. „Medzi socialistickými krajinami nemôže byť reč o unilaterálnej špecializácii hospodárstva a ani o špecializácii, ktorá zachováva starú štruktúru odvetví a výroby zdedenej od kapitalizmu.“ (Str. 700.)

Socialistické krajiny sú dnes základní vývozcovia, ako i nákupcovia tovarov do Rumunska (export Rumunska do socialistických krajín predstavuje asi 70 % z obratu zahraničného obchodu). Najväčší obchodní partneri Rumunska sú Sovietský sväz, NDR a naša republika.

Medzinárodná socialistická deľba práce a jej prehlbovanie však neznamená izoláciu socialistických štátov od ostatných svetových ekonomickeých vzťahov. Rumunská socialistická republika dnes, podobne ako iné socialistické štáty, usiluje o nastolenie normálnych hospodárskych vzťahov, vzájomne výhodných, bez politických podmienok a diskriminácie, so všetkými krajinami akékoľvek spoločenského zriadenia. Toto úsilie vyplýva zo samotných základov jej zahraničnej politiky, ktorá ako sa v práci konštatuje, je prirodzeným pokračovaním jej vnútornej politiky. Táto odráža základné záujmy rumunského ľudu, ktorý zapojený do diela výstavby

socializmu je úprimne zainteresovaný na vecí mieru, vytvorenia ovzdušia porozumenia a zmiernenia medzinárodného napätia, rozvoja dobrých susedských vzťahov medzi štátmi, založených na vzájomnom rešpektovaní, porozumení a spolupráci. Rumunská zahraničná politika v medzinárodných vzťahov sa dnes zasadzuje za nastolenie politiky mierového spolunažívania ako jedinej správnej politiky v podmienkach rozličných spoločenských systémov. V tomto zmysle Rumunsko podniká v medzinárodných vzťahov konkrétne akcie a vynakladá iniciatívu pre nastolenie princípov mierovej koexistencie. Osobitá pozornosť je venovaná na medzinárodnom fóre najmä rozvoju svetového obchodu bez umelých priehrad a diskriminácie. V tomto svetle je treba vidieť i rozvíjanie medzinárodnej ekonomickej spolupráce s krajinami s rozličnými spoločenskými systémami a trend k zintenzívneniu tejto spolupráce. Početné návštevy rumunských delegácií, výmeny odborníkov v jednotlivých odvetviach národného hospodárstva, najmä v kapitalistických krajinách západnej Európy, zvýšenie obchodného obratu s týmito krajinami sú toho dôkazom. Rozvoj obchodných stykov na tomto poli znamená pre Rumunsko výhodne využití suroviny, ktorými disponuje, a takto získané prostriedky použiť na urýchlenie industrializáciu.

S. HLOHOVSKÁ

Kurt Glaser, *Die Tschecho-Slowakei — Geschichte eines neuzeitlichen Nationalitätenstaates*. Nakl. Athäneum, Frankfurt nad Mohanem-Bonn 1964, s. 308.

Družice v kosmu a start prví sovětské kosmické rakety zdřaznily novým způsobem trvající přesun v mezinárodním poměru sil ve prospěch míru. Sovětský svaz, opíraje se o tyto úspěchy, zahájil novou ofenzívu k zmírnění světového napětí, která měla vystřídāt studenou válku mírovým soužitím. Tehdejší sovětský ministerský předseda Chruščov navštívil Spojené státy a v březnu 1960 Francii. Dne 16. května 1960 se měla zahájit v Paříži schůzka „velké čtyřky“. Zdřlo se, že konečně zvíťezil rozum. Avšak zastřnci studené války horečně pracovali. Podařilo se jim konferenci torpédovat a jejich propagandisté zahájili tažení proti mírovému soužití, v němž použili všech variant antikomunismu.

V té době, v roce 1961, byla vydána ve Spojených státech Glaserova kniha *Czechoslovakia. A Critical History*. Její německý překlad E. Heymanna vyšel 1964 s některými aktualizujícími doplňky.

Glaser chce přispět k tomu, aby Amerika „nesklouzla do komunistické pasti soužití“ (s. 290). Jeho výklad Československé republiky a jejích dějin má dokázat, že „mírové soužití s takovým státem je logicky a politicky nemožné“ (s. 209) jako vůbec jakákoliv spolupráce s komunisty některé země, neboť ta „může mít jediný výsledek: likvidaci nekomunistických sil“ (s. 259). Namísto soužití doporučuje Glaser svému čtenáři odhodlanou „osvobozovací politiku“ používající proti komunismu „všech metod“ včetně místních válek (s. 259—260). Mobilizováním „národů ztročených“ Sovětským svazem a organizováním „protikomunistického povstání“ má být SSSR vytlačen z Evropy (s. 229 a 259). Potom, vyvozuje promyšleně Glaser, „by mohlo sjednocené Německo“ (samozřejmě sjednocené à la Bonn) „vykonávat hospodářský a politický tlak, jemuž by nemohl žádný pražský režim odporovat“ (s. 222). Malým středoevropským národům doporučuje, aby se vzdaly své státní svrchovanosti ve prospěch „podunajské federace“ (s. 261) s národními „korporacemi“ (s. 163), mj. i se sudetskými Němci znovu usídlenými v Československu. Glaser pomlčuje o tom, že by se tito Němci opět stali nástrojem německého panství. Glaserova koncepce uspořádání střední Evropy zcela odopovídá strategii Bonnu a jeho sudetoněmeckých revanšistů, nejspolehlivějších spojenců severoamerické reakce. Glaser vynakládá veškeré úsilí na zdůvodnění své téze o nepřírozenosti československého státu jako mocenského nástroje „českého imperialismu“ a na historické zdůvodnění takzvaného „práva na vlast“ sudetských Němců. Tak jeho základní antikomunistickou koncepci doplňuje protičeské zaměření. Toto zaměření cílí i na zastánce československé státní myšlenky v emigrantské organizaci „Rada svobodného Československa“, která je „nástrojem americké politiky“ (s. 237). Glazer vyžaduje na této Radě, a tudíž i na severoamerické vládě, aby přijaly bonnskou strategii tím, že se vzdají státní myšlenky a uznají sudetoněmecké „právo na vlast“ (s. 229). To vše pak nazývá „slovansko-německým usmířením“ k „vybudování pevné antikomunistické fronty evropských národů“ (s. 224—229).

Politický cíl „osvobození Čechů a Slováků“ (s. 211) určuje Glaserovu koncepci a metodiku. Autor se neopírá o žádný

opravdový výzkum a omezuje se pouze na sekundární literaturu a pochybné prameny z pera revanšistických nebo přinejmenším protikomunistických historiků, politiků a novinářů. Proto je pro něho jednoduché vykládat československou minulost a současnost tak, jak to vyhovuje jeho politickým cílům.

Je historickou skutečností, uznávanou i vážnou západní historiografií, že se Československo stalo jednou z prvních obětí agresivní politiky hitlerovského Německa. S pomocí Henleinovy strany — SDP — bylo připraveno k dobytí, velká většina německého obyvatelstva byla zorganizována v protistátní nepřátelský blok, který později dodával většinu kádrů pro fašistický okupační režim a stal se tak spoluviníkem jeho zločinů. Vysídlení Němců proto bylo historicky i morálně oprávněné.

Glaser se ani slovem nezmiňuje o ohrožování Československa hitlerovským Německem a SDP. Líčí československou historii let 1918 až 1938 pouze jako trvalé úsilí českých politiků o potlačení německé a slovenské menšiny. Organizace těchto menšin, mezi nimi i SDP, o níž proboha nelze říci, že by byla „nacistickým hnutím“ (s. 52), nechtěly nic více a nic méně než národnostní samosprávu. Proto také předložil Henlein „množství návrhů na spolupráci“, byl ovšem odmítnut (s. 53). Dokonce ještě v létě roku 1938 Beneš připustil, „aby jednání probíhala hlemýždím tempem“ (s. 55), ačkoli Henlein je chtěl pravděpodobně úspěšně ukončit. Podle Glasera osvědčil Henlein a jeho soukmenovci, kteří dnes vedou sudetoněmecký revanšismus, dobrou vůli a opravdovou ochotu vyjednávat; dorozumění prý ztroskotalo jedině na „českém nacionalismu“. Z *Akten zur deutschen auswärtigen Politik 1918—1945*, řada D, svazek II, vydaných v Baden-Badenu 1950, dokument č. 107, s. 158, však jednoznačně vyplývá, že Hitler v březnu 1938 Henleinovi rozkázal, aby dohodu s pražskou vládou sabotoval. Uvedení těchto dokumentů bychom však marně hledali v Glaserově „vědeckém“ odkazovaném aparátu. Sám však potvrzuje, že o Henleinových rozmluvách s Hitlem ví (s. 52), čímž dokazuje, že vědomě znásilňuje historickou pravdu v zájmu svého politického cíle.

K tomuto cíli používá i metody poloprávy. Tak uvádí řadu opatření pražské vlády proti německým organizacím, které údajně nechtěly nic než sebeurčení, přičemž zamlčuje, že tato opatření byla teprve důsledkem protistátních akcí těchto

organizací. Zmiňuje se o zákazu NSDAP a DNP z října 1933, ale přitom neuvádí, že obě strany po nastoupení Hitlera k moci organizovaly v pohraničí hnutí pro připojení k Německu (s. 52—53). Zákaz SdP vydaný v polovině září roku 1938 charakterizuje pouze jako odpověď Prahy na Hitlerovu řeč v Norimberku 12. září, v níž Hitler žádal „sudetské území pro Německo“ (s. 55). Že se ovšem po tomto projevu pokusila SdP v pohraničí o povstání, jež teprve vyvolalo obranné opatření vlády, to se od Glasera nedovíme.

Glaser se rovněž ani slovem nezmiňuje o zločinech fašistického okupačního režimu v protektorátě a o těžkých obětech, které musil podstoupit český národ. Podle jeho představ byl protektorát stejně jako satelitní Slovenský štát pro obyvatele opravdovým rájem (s. 89). Proto prý povstání obou národů proti okupantům nezvážlo z lidu, ale bylo lidu vnuceno zvenčí — londýnskou vládou v exilu a komunisty. Slovenské národní povstání bylo pouhou „vzpourou“ (s. 99) zosnovanou z příkazu Moskvě „ruskými, slovenskými a českými komunisty“ (s. 100). Pražské povstání v květnu 1945 zorganizovali podle Glasera z rozkazu Moskvě „komunističtí agenti“ a „lidé shození padáky“, aby zabránili vzniku „nekomunistické české vlády“ (s. 121). Masakry způsobené SS na Slovensku a v Praze svalil autor s odvoláním na revanšistické prameny na partyzány a „povstalce“ (s. 100 a 126 a další). Zatímco zvěrstva SS v Praze Glaser odbývá jako „pustý výmysl“ Čechů, cituje na plných dvanácti stránkách pod dryáčnickým titulkem „Genocida sudetských Němců“ (s. 125 a další) tzv. zprávy očitých svědků o údajných masakrech německého obyvatelstva.

V pěti kapitolách se snaží přesvědčit čtenáře, že k přesídlení se všemi jeho doprovodnými jevy (s. 231) nevedla agresivní politika hitlerovského Německa a jeho SdP, nýbrž „extrémní český nacionalismus“ se svým nevsvětlitelným nepřátelstvím vůči Němcům (s. 65) a po moci lačnický bolševismus. Proto bylo přesídlení velkým bezprávím. Tím si autor připravil půdu i pro obdobné líčení vnitřní a zahraniční politiky Československé socialistické republiky.

V VII., VIII. a IX. kapitole nastiňuje Glaser obraz temného, „komunistického policejního státu“, ve kterém nechybí útlak, koncentrační tábory (s. 177—178) a pronásledování církvi. Nezastavuje se před ničím a dokonce tomuto socialistickému státu připisuje i nejhorší výstřelky fašistického barbarství, totiž pokusy s otravnými plyny na živých lidských bytostech

(s. 206). Zcela vědomě používá v této souvislosti výrazu „pokusy v nacistickém stylu“, poněvadž slovo „nacistický“ má psychologicky dráždivý účinek (s. 52). Jako pramen těchto nehorázností může ovšem uvést jedině revanšistické „Sudetendeutsche Zeitung“, které jsou autorovi zdrojem absolutní pravdy.

Ve stejném duchu líčí ČSSR jako útočný stát, který ohrožuje celý „svobodný svět“ svou „armádou zaměřenou na útok“ (s. 202), jako komunistické „špionážní ústředí Evropy“ (s. 207 a další) a jako „centrum podvrtných akcí různého druhu“ (s. 187). Proto politika zaměřená na „osvobození Čechů a Slováků od komunismu“ není agresivní politikou Západu, nýbrž úkolem, který „musí Spojené státy a spojenci splnit již kvůli své bezpečnosti“ (s. 211). Svého času vykřikovala goebbelsovská propaganda, aby zdůvodnila svou agresivní politiku vůči Československu, že Československo je rušitelem míru, „výpadovou branou bolševismu do Evropy“, „mateřskou letadlovou lodí Sovětského svazu“. Na této úrovni Goebbelsovy propagandy se pohybuje i Glaser, aby v zájmu politiky „roll back“ vyvolal protikomunistickou a protičeskou křížáckou náladu. Tato kniha zasvěcená rozeštvávání národů je právě to, co potřebují bonnští revanšisté k ideologickému zdůvodnění svého úsilí o dosažení atomových zbraní. Proto také vydání německého překladu právě v roce 1964 nebylo nikterak náhodné.

HEINZ KÖNIGER, Berlín

Henry A. Kissinger, *The troubled partnership. A re-appraisal of the Atlantic Alliance*. New York, McGraw-Hill 1965, 14, 266 s. ,

Autor, který vzbudil pozornost předchozími dvěma pracemi (*Nuclear weapons and foreign policy*, vyd. 1957, a *The necessity of choice*), nyní v nové publikaci široce rozpracovává otázky jednoty Západu vůbec a jednoty NATO zvlášť. K rozboru přistupuje z hlediska potřeb USA, zdůrazňuje však, že vyslovuje osobní názory.

V úvodní části autor konstatuje, že mezi členy NATO vznikly v posledních letech ostré diskuse a projevila se nejednotnost v politických otázkách. Západoevropské země se obávají možné dvoustranné dohody mezi USA a SSSR; americko-britské pojetí „odzbrojení“ nevyhovuje Francii a je sledováno s nedůvěrou v NSR; politika USA v Latinské Americe a Asii nalezá

mezi ostatními členy NATO vůbec málo porozumění a podpory; pokusy o jednotnou obchodní politiku se socialistickými zeměmi tak, jak ji chápu USA, jsou všeobecně bezvýsledné; víc než deset let prokazují západní spojenci neschopnost vypracovat stanoviska a jednotný přístup k bývalým koloniálním územím; Británie byl vetem Francie znemožněn přístup do Společného trhu; nevyřešeny zůstávají základní otázky strategické doktríny Západu a různá vzájemně se vylučující pojetí kontroly atomových zbraní vyvolala možnost rozpadu paktů.

V souvislosti s tím se podle autora sneslo neúměrně mnoho hany na de Gaulle, neboť jeho názory by byly zcela neúčinné bez hlubokých změn v mocenském postavení zemí západní Evropy i USA. Kissinger považuje za rozhodující odpověď na otázku: kolik centralizované jednoty a kolik decentralizovaného spolurozhodování v zásadních i méně zásadních otázkách společenství? Formální pojetí jednoty ohrožuje smysl menších členských zemí pro spoluzodpovědnost a naopak přílišný důraz na nacionální partikularismus musí vést k ohrožování každého společného rozhodování.

Éra americké hegemonie v NATO skončila podle autora koncem padesátých a začátkem šedesátých let v důsledku čtyř mezinárodně významných událostí, při kterých USA hrály rozhodující roli: šlo o obnovu západoevropského hospodářství, vznik a upevnění západoevropské integrace, „dekolonizaci“ a kubánskou krizi včetně jejich důsledků.

Americká účast na západoevropské hospodářské obnově byla předvídatelným a konstruktivním činem, neboť pomohla hlavním evropským partnerům dosáhnout relativní ekonomické soběstačnosti a podpořila schopnost pokračovat v souběžné, i když ne zcela totožné politice západní Evropy a USA. Se ztavením ekonomiky však v západoevropských zemích vznikl i vlastní pohled na světové události a možnost jeho praktického promítání do oblasti vztahů.

Evropská integrace v očích USA měla být zemím Západu „otevřena“; ve skutečnosti byly vytvořeny celní přehrady vůči ostatnímu, i západnímu světu, což vyvolalo pocity i konkrétní projevy diskriminace. Vnitřní logika vývoje EHS vede přes vzniklé potřeby ke stanovení odpovídajících stanovisek, která bývají ze strany Francie a NSR obvykle dosti blízka, jde-li o konfrontování se zájmy USA.

Proces dekolonizace byl činitelem vzájemného sblížení západoevropských zemí,

neboť bývalé koloniální mocnosti po „zproštění závazků vůči koloniím“ opět nabyly schopnosti vypracovávat specificky evropská stanoviska. Druhou stranou mince však je — snad s výjimkou Velké Británie — ztráta pocitu postavení jako světové mocnosti a tím i oslabení vědomí spoluzodpovědnosti za události v ostatních částech světa. Zvlášť patrné to je na pozadí událostí v jihovýchodní Asii.

Z měření sil v kubánské krizi odvodila většina západoevropských spojenců USA závěr, že obě hlavní světové mocnosti se budou do nedozírna vyhýbat přímé nukleární konfrontaci, takže neexistuje bezprostřední hrozba jaderné války; souběžně zesílily obavy z možné americko-sovětské dohody a úměrně tomu i nálady k formování „třetí síly“.

Z toho všeho vyplynula pro USA naléhavá potřeba nahradit pasivní přihlížení vlastních spojenců určením společných přitažlivých cílů a jim odpovídajících institucí, které by směřovaly „od spojenectví k jednotě“ (s. 10).

Kissinger se domnívá, že zárodky vnitřních rozporů byly už v úsilí sdružit co největší počet států pro jednotnou akci a nedovolit pochybnosti o kolektivní motivaci: čím je širší sdružení států, tím je hlubší diferencování pohnutek členství, což oslabuje pocit a samo vytváření společné zodpovědnosti. Podmínky nukleárního věku podle autora nesvědčí suverinitě členských zemí: velení všech zbraní musí být přísně centralizováno, a to je přičinou narušování suverenity spojenců. Ti z toho vyzouvají svůj závěr, tj. hledají cesty k postavení více méně neutralistických pozorovatelů, kteří chtějí maximálně omezit následky eventuálního střetnutí pro svoji zemi. Z těchto nálad se postupně vyhranilo dvojí protikladné pojetí kontroly jaderných zbraní buď jako monopol USA na nukleární „obranu“ členských zemí NATO, nebo jako pochybování o užitečnosti NATO jako takového. Prvé stanovisko v podstatě vyhovuje americkému strategickému pojetí, klade však nadměrné i hmotné nároky na ekonomiku USA, druhé je vlastní některým francouzským teoretikům. Autor pak podrobně sleduje obě koncepce a hlásá nedělitelnost ozbrojeného míru (s. 11—18). Mimochodem přitom konstatuje, že vědomí mírové politiky socialistických zemí významně napomohlo při uvolňování vnitřní soudržnosti a přispělo k současné situaci, Francouzi výstižně nazývané dialogem hluchých.

Rozhodný vliv v prohlubování činitelů desintegrace zájmů Kissinger vidí v rozdílnosti historického vývoje a ve změn-

ně mocenského postavení zemí a skupin zemí. Americká strana nechápe dost Evropa a dává najevo netrpělivost a země západní Evropy si to vysvětlují jako omezení schopnosti domýšlet zásadní rozhodnutí. USA se stále častěji setkávají s nedůvěrou a kritikou ze strany vlastních spojenců. Nebezpečnost de Gaullovy pozice autor vidí ve vytváření iluzí a nepodloženého sebevědomí evropských členů NATO, pokud jde o vlastní síly, sebevědomí, které je víc projevem osobnosti než výsledkem zvážení reálných faktorů. K vyhlídkám stability evropských režimů Kissinger má vážné výhrady: ve Španělsku a v Portugalsku asi nepřejíjí oba staré diktátory; italská koalice je natolik labilní, že vylučuje vlastní italskou iniciativu; NSR je do značné míry paralyzována rozdělením Německa; „evropské sebevědomí“ je přes všechny své projevy zatím velmi vratké a ke zvratu nacionalistických tendencí v neutralismus může stačit málo.

Při zlepšování spojeneckých vztahů bude podle autora mnoho záležitostí na americkém smyslu pro proporce a pro nové přístupy. Vždyť existuje nebezpečí, že nové problémy mohou být řešeny zastaralými koncepcemi. Jako předpoklad zlepšení je žádoucí vymezit konkrétní obsah termínů „jednota“, „nedělitelné zájmy“ apod. Globální přístup ke světovým problémům předpokládá porozumění členských zemí paktu i pocit příslušné spoluzodpovědnosti.

V částech věnovaných výkladu problematiky a závěrů autor obvykle předesílá přehled historického vývoje problému a zaměřuje se především na klíčové problémy, které hýbou společenstvím. Podle něho jsou to americko-francouzské vztahy ve světle de Gaullova úsilí o „obnovu francouzské velikosti“, neboť jejím předpokladem je svoboda rozhodování a ta nedovoluje sevření jinými závaznými stanovisky; dále je to německá otázka. Shodu mezi Adenauerm a de Gaullem vidí v tom, že oba vcelku vystihli potřeby svých zemí a žádný z nich nechová přílišné sympatie pro britské ambice na kontinentu. Větování britské žádosti o vstup do EHS způsobilo hluboký zlom ve vztazích mezi spojenci a rozbilo i základy dosavadní integrační ideologie; mezi nejdůležitější autor zařazuje soubor problémů spjatých s jadernými zbraněmi a světového tlaku na odzbrojení, a konečně uspořádání vnitřních vztahů v NATO v novém duchu.

Autor na několika místech vyslovuje a dokládá názor, že vnitřní napětí v NATO a nejednotnost členů jsou zcela přirozeným důsledkem nastalých změn a jsou průvodním jevem činnosti každého spole-

čenství, jehož vnitřní organizace neodpovídá změnám v podmínkách, které vedly ke vzniku společenství. Odtud jeden z hlavních problémů: kolik nadstátní jednoty a kolik mezistátního diferencování při současném cílevědomém posilování ducha partnerství a vzájemného porozumění pro specifické potřeby. Monopol rozhodování v rukou Spojených států by vedl buď k potlačení politické vůle spojenců, nebo k rozpadu společenství.

Široký okruh problémů vyvolává existence jaderných zbraní. USA by rády dodaly spojencům pocit rovnoprávnosti při současném zachování vlastní naprosté kontroly. Autor sleduje tento vývoj od vzniku problému až po dnešní roztrpčenost USA a rozpačitost ostatních spojenců, neboť polemika odhaluje stále hlubší neshody.

Ve stati o vývoji vztahů Východ-Západ autor ukazuje, jak původně jednotný přístup zemí NATO k socialistickým zemím se po r. 1956 rozzpádá, a uzavírá, že nálady v Británii, Itálii a severských zemích vycházejí vstříc nabídkám SSSR přesahující jistou přípustnou mez a oslabují soudržnost společenství. Podobně desintegrujícím činitelem je otázka budoucnosti Německa, neboť názory USA a evropských spojenců a především sousedů NSR mají daleko k naprosté shodě.

Publikace je zajímavá i z hlediska srovnání vývoje názorů samého autora s jeho dříve publikovanými pracemi.

L. KUČERA

Berežkov, V., *Na rubeže mira i vojny*. Novyj mir, 1965, č. 7, str. 143—184.

Memoárová črta Valentina Berežkova *Na rubeže mira i vojny* je velmi zajímavé a ojedinělé vzpomínkové vyprávění o německo-sovětských vztazích v letech 1940 (od cesty Molotova do Berlína v listopadu 1940) až 1941 (do evakuace sovětské kolonie z Německa přes Turecko do SSSR v červenci 1941). Je to ovšem jenom črta, která postrádá pevnější struktury a již rovněž chybí zasazení do širších historických souvislostí.

Nejcennější z hlediska historiografického je část první, pojednávající o cestě Molotova do Berlína a stručně zachycující obsah a atmosféru jednání s Hitlerem a Ribbentropem. Konečně v sovětské literatuře padlo slovo o tomto období, které donedávna bylo doslova obcházáno a odbyváno schematickým vysvětlením bez dokladů, bez odkazů na konkrétní fakta. Zároveň se tím odpovídá na mnoho pověstí,

zanášených do povědomí lidí buržoazní historiografií a propagandou. Tak z charakteristiky rozhovorů je patrná snaha sovětské diplomacie dosáhnout odchodu německých jednotek z Finska, získat souhlas v Berlíně k uzavření patku o neútočení s Bulharskem atd., to znamená uklidnit situaci kolem hranic SSSR.

Další líčení posláním Berežkova na sovětské misi v Berlíně postrádá sice onoho obecně historického záběru, jakým je výklad o jednání Molotova v Berlíně, zato však v drobných detailech přibližuje atmosféru před schylujícím se vpádem německých vojsk do SSSR, a zejména ukazuje, kolik signálů již několik měsíců před německou agresí zachytila sovětská mise v Berlíně o chystaném tažení a jak nepochopitelné byly v té době některé kroky sovětské vlády. (Např. 14 dní před německým vpádem TASS oznámil, že v sovětsko-německých vztazích je vše v pořádku; vypuknutí války zastihlo řadu sovětských obchodních lodí v německých přístavech, zatímco všechny německé lodí ještě den před vpádem opustily sovětské vody atd.).

J. Š.

Mir socializma v cifrach i faktach. Spravočnik. Moskva, Politizdat 1964—1965, 2 sv. [r. 1963, 155, (2) s.; 1964, 159 s.].

Sborník shrnuje výsledky celkového vývoje socialistických zemí v předchozím roce a je zamýšlen jako pravidelně publikovaná ročenka. Obsah je sestavován na základě oficiálních statistických údajů publikovaných v ročenkách a v jiných pramenech. Přehledy však nejsou úplně pro pozdní zveřejňování některých údajů. Velkým kladem publikace je možnost vzájemné srovnatelnosti většiny údajů.

Přehled je rozdělen na otázky průmyslu a dopravy, zemědělství, problematiku mezinárodních hospodářských vztahů, zvyšování hmotné a kulturní úrovně obyvatelstva socialistických zemí a na okruh otázek souvisejících s ekonomickým soutěžením mezi socialismem a kapitalismem. Hlavní důraz se však klade na základní otázky rozvoje národního hospodářství členských zemí Rady vzájemné hospodářské pomoci.

L.

Ekonomičeskaja efektivnost' meždu-narodnogo socialističeskogo razdelenija truda. [Voprosy metodologii.] Pod red. O. T. Bogomolova. Moskva, Ekonomika 1965; 298, (1) s.

Monografie přihlíží ke zkušenostem všech členských zemí Rady vzájemné hospodářské pomoci a je určena odborným zájemcům o světovou socialistickou ekonomiku. Rozebírá teoretické a metodologické otázky posuzování ekonomické efektivity mezinárodní socialistické dělby práce a zejména metody vzájemného porovnávání ukazatelů hodnoty. Nově jsou řešeny problémy určování ekonomické efektivity různých variant mezinárodní kooperace a specializace.

Práce je rozdělena na dvě části: první je věnována obecným otázkám mezinárodní socialistické dělby práce a druhá, obsažnější, mezinárodnímu porovnávání peněžních ukazatelů v průmyslové výrobě, v zemědělské výrobě, v dopravě, dále mezinárodnímu porovnávání investic a otázkám vyjadřování nákladů jednotlivých zemí ve světových cenách.

U.

Rumjancev, A. M., *O kategorijach i zakonach političeskoj ekonomii kommunističeskoj formacii.* [Metodologičeskij očerk.] Moskva, Mysl 1965, 389, (2) s.

Autor charakterizuje politickou ekonomii dělnické třídy jako teorii společenské výroby, zbařenou kapitalistické slupky a směřovanou na základě společenského předvídání. Předmětem politické ekonomie komunistické formace jsou výrobní vztahy společnosti přechodného období od kapitalismu k socialismu, socialismu a úplného komunismu. Politická ekonomie odhaluje zákony komunistického způsobu výroby a rozdělování, povahu působení těchto zákonů a jejich využívání společností na různých stupních vývoje komunismu (s. 3—4).

Posláním práce je podle autora osvětlení základních rysů metody dialektického materialismu aplikované na problematiku politické ekonomie komunistické formace.

Úvod věnuje autor obecným otázkám metody politické ekonomie vůbec a politické ekonomie komunistické formace zvláště. K ekonomické činnosti nutí člověka jeho hmotné potřeby, zprostředkované vědomím člověka a formované společností jako cíle ekonomické činnosti. Formy vyjadřování těchto cílů se v různých formacích podstatně liší; v socialistické společnosti jsou vyjadřovány ve formě národohospodářských plánů, plánů jednotlivých výrobních i nevýrobních pracovišť i osobních ekonomických plánů a záměrů jednotlivců.

Rumjancev věnuje značnou pozornost shromažďování, vyhodnocování a výběru (faktů k vědeckému rozboru politické ekonomie komunistické formace; ostře odsuzuje shánění „faktů“ k podpírání předsezvatých závěrů a kritizuje subjektivistické zásahy do ekonomické problematiky ze strany buržoazních i některých socialistických teoretiků (např. teorie rovnováhy) a v souvislosti s tím ukazuje nezbytnost materialisticky dialektického přístupu a jednoty předmětu a metody ekonomie komunistické formace.

V první kapitole autor podrobuje zkoumání objektivní a historickou povahu kategorií politické ekonomie, které ve svém vzájemném sepětí zrcadlí strukturu ekonomiky. Podrobně se zabývá kategorií společenského vlastnictví, kategorií demokratického centralismu jako objektivní potřebou spojení základních zájmů sdružených jednotlivých výrobců, kategorií práce (sloučení, rozdělování a znovurozdělování společenské práce v procesu výroby) a konečně společenským produktem a kategoriemi jeho rozdělování.

Druhá kapitola je věnována zákonům komunistické formace, jmenovitě základnímu ekonomickému zákonu komunistické formace a zákonům plánovitého řízení socialistického ekonomického systému. První zákon lze parafrázovat asi takto: společenské vlastnictví výrobních prostředků přirozeně vyžaduje, aby výroba i rozdělování materiálních potřeb byly vědomě a uvědoměle podřízeny zabezpečování blahobytu celé společnosti, všestrannému svobodnému rozvíjení osobnosti, plnému uspokojování stále narůstajících potřeb jak v oblasti výrobních prostředků, tak i v oblasti prostředků osobní spotřeby. To je přirozeným a základním stimulem neustálého rozšiřování a vědeckotechnického zdokonalování socialistické společenské výroby v jejím celku.

Druhá skupina zákonů je podmíněna vyváženým a plánovitým hospodařením materiálními hodnotami i živou prací (zákon ekonomie pracovní doby, zákon soustavného zvyšování výrobnosti práce aj.) při rozsáhlém využívání vědy a techniky.

Ve třetí kapitole je věnována hlavní pozornost otázce ekonomických zákonů výrobní sféry (práce, vzájemné vztahy v pracovním kolektivu, účast pracujících na řízení výroby, ukazatelé výroby a jejich relativní stabilitnost apod.).

Ve čtvrté kapitole určené rozboru ekonomických zákonů socialistického světového systému je zkoumána podstata mezinárodních výrobních vztahů a jejich promítání v činnosti Rady vzájemné hospo-

dářské pomoci, dále působení základního ekonomického zákona komunistické formace ve světovém socialistickém systému a působení zákona rovnoměrného vývoje socialismu, zákona plánovitého proporcionálního rozvoje ve světovém socialistickém hospodářském systému, dělbě práce mezi socialistickými zeměmi apod. V závěru kapitoly autor podrobuje rozboru soužití obou systémů výroby v rámci světové ekonomiky.

Pátá kapitola se zabývá působením a vědomým využíváním ekonomických zákonů komunistické formace a především podstatou společenského ekonomického zájmu a ekonomickým posláním socialistického státu.

V závěru práce Rumjancev vyzývá k poznávání ekonomických zákonů komunistické formace, neboť dosažený stupeň vývoje socialistických ekonomik vylučuje jejich řízení „po hmatu“ a předpokládá nejen výchozí vědecké znalosti, ale stále hlubší poznávání a současně co nejširší účast přímých výrobců v posuzování problémů.

V. A.

Gelder, Stuart and Roma, *The timely rain in new Tibet*. London, Hutchinson 1964, 248 s. (40), fotografická příloha.

Oba spoluautoři dobře znají dálněvýchodní problematiku, napsali již několik publikací o Číně a Stuart Gelder byl za druhé světové války válečným dopisovatelem na bojových v Barmě, Číně a Indii.

Nová kniha o Tibetu, psaná v r. 1962, je sestavena z rozhovorů s Tibetany různého věku, společenského postavení a názorů. Protože při rozhovorech bylo nutno používat tlumočnicka, autoři upozorňují na možnosti detailních odlišností mezi řečeným a pochopeným, staví se však za ducha rozhovorů většinou velmi příznivého nově státní moci v Tibetu.

Autoři především dokazují významné zlepšení životní úrovně a vůbec podmínek života převážně většiny lidí ve srovnání se středověkými přezítky, podmínkami a chorobami začátku padesátých let. Připomení k ČLR znamenalo hluboké změny mj. v oblasti zemědělské výroby jako základního odvětví tibetského hospodářství a rovněž první pokusy o budování místního průmyslu.

Publikace je vybavena působivými, někdy barevnými fotografiemi. V závěru publikace jsou připojeny smlouvy uzavřené diplomaty zainteresovaných zemí,

z nichž mj. vyplývá, že Británie i carské Rusko vždycky uznávaly čínskou suverenity v Tibetu, i když císařská Čína nebyla schopna ji plně vykonávat a období 1911—1951 vedlo k téměř naprostému zániku tohoto vztahu. Dále je připojena čínsko-tibetská dohoda z 23. května 1951 o mírovém osvobození Tibetu.

V. A.

Lê Châu, *Le Viet Nam socialiste — une économie de transition*. Paris, Maspéro 1966, 410, (4) s.

Publikace obsahuje poměrně podrobnou analýzu ekonomického, politického a kulturního vývoje Vietnamské demokratické republiky od jejího vzniku do r. 1965. Jde zatím o nejobsáhlejší práci tohoto zaměření, přičemž autor — sám Vietnamec — mohl čerpat i z materiálů publikovaných v jazycích jihovýchodní Asie.

Úvod tvoří ekonomický přehled VDR. Hospodářství se člení na průmyslový, tradiční a zemědělský. Následuje podrobný rozbor ekonomické politiky v době osvobozenéckého boje a v době socialistické přestavby až do současnosti. V závěrečné kapitole autor sleduje průběh agrární reformy, združstevňování zemědělství, vztahy mezi zemědělstvím a průmyslem.

V příloze je stručná chronologie hlavních událostí 1945—1965, velmi rozsáhlá bibliografie k VDR, překlad zákona o zemědělské reformě a výtah z ústavy.

L. K.

Moch, Jules, *Histoire du réarmement allemand depuis 1950*. Paris, Laffont 1965, 411 s. — „L'Histoire que nous vivons“.

Autor je známý francouzský socialistický politik, který byl členem vlády lidové fronty a dalších sedmácti buržoazních vlád Francie a vedoucím nebo členem četných francouzských delegací na mezinárodních jednáních (VS OSN, komise pro odzbrojení aj.). Problematiku, které je publikace věnována, zná tedy nejvýš důvěrně a jeho účast na jejím celkovém vývoji mu umožňuje globální pohled. Jde v podstatě o jednání o vyzbrojení NSR v období 1948—1955 s těžištěm na roce 1950. V prvních letech na něm lze odhalovat vliv USA v evropské politice, postupně se vztahy přetvářejí v měřítko vlivu militaristických sil v politice NSR.

Publikace je doplněna třemi důležitými dokumenty (vyhlášením francouzského

plánu ve Výboru obrany 28. 10. 1950, přehledem námitek proti francouzskému plánu v témž orgánu ze dne 30. 10. 1950 a konečně záznamem tiskové konference na francouzském velvyslanectví ve Washingtonu dne 1. listopadu 1950).

K.

Lenz, Friedrich, „*Nie wieder München*“. *Dokumentarische Chronik der politischen Geschehnisse in den Monaten März, August und September 1939, die den Kriegsausbruch herbeiführten*. Heidelberg, Lenz Verl. 1964, 2 sv. (Bd. 1: Chronologischer Text. 599 s., Bd. 2: Dokumente und Pressepiegel. 341 s.).

První svazek obsahuje přehled událostí, které předcházely vzniku válečných událostí. Čerpá především z archivních materiálů a pramenů a v chronologické formě řadí události podle zemí v pořadí: ČSR, Polsko, Anglie, USA, SSSR, Itálie a Německo.

Druhou část tvoří složky: dokumenty a zprávy tiskových agentur a tisku.

Již z podtitulu publikace je zřejmá snaha podsunout druhotné příčiny jako vlastní příčinu vzniku druhé světové války a výběr dokumentů vytváří dojem, že autor se pokouší hledat viny mimo Německo, hlavně v Británii. Rozsah publikace slibuje víc, nežli se v ní skutečně skrývá, zajímavý však je způsob, jak se snaží zbavit Německo odpovědnosti.

L.

Annuaire, européen/European Yearbook. Vol. X/1962, XI/1963, La Haye, Martinus Nijhoff 1963—1964, 4 sv. (Vol. X: 25, 1293 s.; vol. XI: 17, 936 s.).

Publikace se vydává na základě rozhodnutí Výboru ministrů Evropské rady z 30. června 1953 o zveřejňování studií k otázkám západoevropských integračních skupení. Statě vyjadřující osobní názory autorů mohou být zaměřeny k jakékoli problematice mezinárodního dosahu důležité z hlediska integračních orgánů.

Ročenky jsou vydávány jako souběžný francouzsko-anglický text (některé statě však jsou publikovány v jednom z obou jazyků) a jsou doplněny podrobným rejstříkem a bibliografií k evropské integraci. Vzhledem k zvýšení počtu integračních organizací (EHS, OECD, EURATOM, ESVO, Ústřední komise pro rýnskou dopravu, Evropský výbor pro civilní leteckou dopravu, Eurocontrol, Konference poštovní a spojové služby, OERS-Evropská organiza-

ce pro výzkum vesmíru a ELDO-Evropská organizace pro stavbu a vypouštění kosmických těles) je obsah od desátého ročníku (1962) rozdělen vždy do dvou svazků.

Hlavní individuální práce zařazené do ročníku X/1962 jsou věnovány Evropskému výboru a bruselské krizi, standardizaci výživy, Evropské konferenci místních činitelů, americkému obchodu a atlantickému partnerství, procesu integrace v evropských společenstvích, mírovému úsilí církve v období jedenácti poválečných let ekumenické činnosti, Evropské organizaci kosmických výzkumů, veřejnému mínění o evropských snahách a evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod v holandské právní praxi. V dokumentační části jsou obsáhlé informace, zprávy a přehledy o činnosti jednotlivých integračních organizací, obvykle uváděné chronologií za příslušný rok. Ročenku uzavírá bibliografie, obsahující soupis knižní literatury a vybraných článků o evropské integraci v uplynulém roce, jmenný a abecední rejstřík.

Rovněž ročník XI/1963 je členěn obdobným způsobem; v první části jsou statě: ESVO — poznámky ke vzniku, určení a budoucnosti sdružení; výsledky deseti let severské spolupráce; připojení Řecka a Turecka k EHS; Švýcarsko a „Evropa“; soudní dvůr evropských společenství; rozvojové středisko OECD; odbory a evropská integrace; evropská politická integrace.

V. A.

Edwards, Anthony, *Investment in the European Economic Community. A study of problems and opportunities*. New York, Praeger 1964, 75 s.

Monografie je zpracována ekonomickou zpravodajskou skupinou jako speciální studie ke světové ekonomice. Je rozdělena na pět kapitol: přitahování (switching) k Evropě; narůstání potřeb (hrubý národní produkt, investování a spotřeba, spotřební průmysl, americké investice do velkovýroby); tarify a dovoz (nesoulady uvnitř EHS, Kennedyho kolo, dlouhodobé tarify, trend dovozu); ceny ve Společenství; vývoz nebo dovoz. Text je doplněn řadou přehledných tabulek a grafů k analyzovaným otázkám.

K.

Mir kapitalizma. Spravočník o kapitalističeskoj ekonomike. Moskva, Izdatelstvo političeskoj literatury 1965, 350, (1) s.

Příručka obsahuje údaje k nejdůležitějším statistickým ukazatelům ekonomiky kapitalismu v souhrnu (včetně řady rozvojových zemí s kapitalistickou cestou ekonomického rozvoje, a odděleně údaje k ekonomice USA, Velké Británie, NSR, Francie, Itálie a Japonska).

V první části, věnované souhrnům kapitalistické ekonomiky, jsou obsaženy údaje o přírodních zdrojích, průmyslu, zemědělství, dopravě a spojích, investicích, koncentraci kapitálu a vývoji monopolů, vývozu kapitálu, o platební bilanci, o mezinárodním obchodu, o pracovním trhu a životní úrovni obyvatelstva. Každé kapitole předchází krátký úvod.

Údaje byly čerpány z publikací OSN a oficiálních materiálů jednotlivých zemí, především statistických ročenek a přehledů.

K.

La Décision politique en Belgique. Le pouvoir et les groupes. Sous la direction de Jean Meynaud, Jean Ladrière et François Perin. Paris, Colin 1965. 403 s. — „Cahiers de la Fondation Nationale des Sciences Politiques“.

Teoreticky pojatá práce, která hodnotí řadu specificky belgických problémů posledních dvou desetiletí (krize belgické jednoty, daňová a finanční politika státu, ekonomická politika, problém belgického hornictví, konžská politika belgických vlád, politika cen za zemědělské výrobky apod.) zobecňuje je a pokouší se dělat teoretické závěry. U všech problémů jsou sledovány síly, které je ovlivňovaly a spoluvytvářely konečná rozhodnutí. Publikaci doplňují přehledy šestnácti belgických vlád mezidobí 1944—1964, politické skladby vlád a doby setrvání u moci, dále přehled volebních výsledků všech voleb do komory reprezentantů 1919—1961, a konečně přehled rozdělení politických sil ve Flandrech, Valonsku, Bruselu a ve východních kantonech. Kniha v historickém sledu uvádí nejdůležitější události a přibližuje je výběrem zajímavých dokumentů.

U.

Colour and the British electorate 1964. Six case studies. Zpracoval britský Institute of Race Relations, vydal Nicholas Deakin. London, Pall Mall Press 1965. (8), 172 s.

PANNELL, Norman — Brockway, Nenner, *Immigration: what is the answer?*

Two opposing views. London, Routledge & Kegan Paul 1965, 7, 120 s.

Foot, Paul, *Immigration and race in British politics.* London, Penguin Book 1965, 253, (3) s.

Spolu s přílivem emigrantů ze zemí Commonwealthu do Spojeného království, zejména do Londýna a do přístavních velkoměst, se začala ve Velké Británii pociťovat protipřistěhovalcká nálada a postupně i rasismus. Vedle obav z rozsahu tohoto přílivu, které vyjadřuje část domácího obyvatelstva, se na druhé straně projevuje oprávněné úsilí přistěhovalců o získání skutečné rovnoprávnosti zaručené britskými zákony, které v případě neúspěchu a potíží přerůstá často rovněž v projevy rasismu. Každá ze tří publikací zkoumá tutéž tematiku z různých aspektů.

Britský Institute of Race Relations obsáhl rozborem výsledků voleb z r. 1964 v šesti různých volebních obvodech dosti široký okruh projevů rasismu v Británii. Z rozboru vyplývá významná role samých kandidátů při vyvolávání nebo naopak potlačování rasistických nálad především mezi původním obyvatelstvem: někteří z nich v podstatě ignorovali přítomnost barevných voličů v obvodu, jiní se na ně obraceli s více či méně demagogickými sliby nebo i s výhrůžkami. Vcelku se však účast těchto voličů nijak výrazně na volebních výsledcích obvodů neprojevila.

Foot se naopak dívá na postavení barevných spoluobčanů spíše jako novinář. Nadměrné množství většinou zajímavých postřehů však do jisté míry utápí obecnější závěry. Zajímavý je jeho pohled na postoj obou hlavních britských politických stran k rasové otázce.

Poslední publikace je prací dvou bývalých poslanců, kteří ve volbách 1964 ztratili své mandáty. Jejich stanovisko k zákonu o přistěhovalectví je protikladné, ale každý z nich přitom respektuje názor druhého autora.

Všechny tři publikace poskytují plastický, i když přirozeně neúplný pohled na problém, jehož význam v britské vnitřní politice rychle narůstá.

V. A.

White, Theodore H., *The making of the President 1964.* [A narrative history, of American politics in action]. New York, Atheneum Publishers 1965, 11, 431 s.

Autor sleduje vnitropolitický vývoj v USA od atentátu na Kennedyho přes

rozpory v republikánské straně po utkání mezi dvěma hlavními kandidáty — Johnsonem za demokratickou stranu a Goldwaterem za republikány. Přitom věnuje zvláštní pozornost několika vedoucím osobnostem volební kampaně z obou soupeřících stran. President Johnson je sledován jako politický činitel i jako osobnost spjatá s určitým prostředím a názorovým „klimatem“.

Publikace navazuje v jistém smyslu na předchozí *Making of the President — 1960*, liší se však především detailním rozborem příčin Johnsonova rozhodujícího vítězství nad protikandidátem.

L.

Behrendt, Richard F., *Soziale Strategie für Entwicklungsländer.* Entwurf einer Entwicklungssoziologie. Frankfurt a. M., Fischer Verl. 1965, 640 s.

Publikace je dílem experta s bohatými osobními znalostmi z realizace řady rozvojových plánů, především v Latinské Americe. V USA se věnoval pedagogické činnosti a studiu mezinárodních vztahů. V padesátých letech se jako americký občan vrátil do Evropy a po několikaleté vědecké činnosti v Bernu je od podzimu 1965 v západním Berlíně.

Při své činnosti experta Světové banky, Organizace amerických států, OSN a řady vlád zemí Latinské Ameriky se přesvědčoval o malé účinnosti rozvojové pomoci a vyvodil z toho závěry namířené proti rozsáhlým centralizovaným a byrokratizovaným plánům přinášejícím zvenčí často bez cílevědomé a rozhodující účasti místních činitelů.

Behrendt začíná vymezením místa rozvojových zemí ve světovém uspořádání, sleduje důsledky dvou světových válek, rozpad „oligarchických pořádků“ a „činnosti komunistů“ na jedné a „poslání demokracie“ západního typu na druhé straně. Pak následuje spíš linguistický rozbor pojmu rozvojový ve smyslu rozvojová země a autor ukazuje, že každá země je rozvojovou zemí, neboť se nalézá v určitém stadiu rozvoje: „Rozvoj a nedostatek rozvoje jsou sociálně ekonomickými skutečnostmi.“ (S. 55.) Nakonec však přijímá užívanou terminologii. Dále konstatuje, že zaostávání v rozvoji je komplexní a velice nerovnoměrnou skutečností, která zahrnuje i oblast duchovní kultury a morálky. Rada národů starých kultur je dnes mezi rozvojovými zeměmi (jmenovitě uvádí Indii, Čínu, Španělsko a Portugalsko, jižní Itálii aj.). Naproti tomu Japonsko nebo

Austrálie jsou vysoce průmyslovými zeměmi. Rozvoj není podmíněn ani politickou nezávislostí a ani demografický činitel není rozhodující (NSR s 218 a Švýcarsko se 136 obyvateli na km² mají nyní nedostatek pracovních sil, zatím co Kongo (Léopoldville) se 6, Peru s 8, Venezuela s 9 nebo Tanganika s 10 obyvateli na km² nemohou vlastními silami vytvořit snesitelnou životní úroveň).

Příčinu ekonomického zaostávání rozvojových zemí však Behrendt vykládá příznacně: „Všechny tyto sociální útvary zaostaly v posledních dvou stoletích za vývojem dynamických národů (der dynamischen Kernländer), aktivně se na něm nepodílely a proto z jeho výsledků nečerpaly plný užitek; zůstaly na okraji vývoje... a jejich nízká výkonnost se projevuje v hospodářství a ve společnosti. Dále je jim společně reagování na zmíněný stav — požadavek urychleného a společensky širokého rozvoje.“ (S. 57.)

Zajímavý je výčet charakteristických rysů zaostávající rozvojových zemí: průměrná produktivita a ve shodě s ní národní důchod na člena společnosti jsou nízké; národní důchod roste, ale jeho růst zaostává za přírůstkem obyvatelstva; národní důchod je rozdělován krajně nerovnoměrně; velká většina produktivního obyvatelstva pracuje v zemědělství, lesní výrobě a rybnářství, a to technicky primitivními nástroji; půda je vlastněna ve dvojnásobném neekonomickém extrémním rozsahu: buď jako latifundie, nebo naopak do krajnosti rozdrobena; půdní výnosy jsou ve shodě s předchozím neobyčejně nízké; uplatnění kapitálu ve výrobě (včetně dopravy a energetiky) je omezené; zdravotní podmínky a zdravotní stav obyvatelstva je neuspokojivý; rozšíření základního školního vzdělání je nedostatečné a skutečný analfabetismus všeobecně vysoký; produktivita práce je nízká; výrobní náklady naopak bývají vysoké; mezi hospodářskými sektory zpravidla existuje příkrý nepochopitelný poměr; nedostatek iniciativy, praktických zkušeností, kvalifikovaných pracovních sil a kapitálu, který by byl k dispozici za přiměřených podmínek, vede k monokulturnímu závislostem, vývozu surovin a dovozu mnoha spotřebních statků (s. 63 až 67).

Autor vytyčuje tři dimenze procesu rozvoje: 1. technické návyky (Fertigkeit — obratnost) a zkušenosti, 2. ekonomickou činnost, dále členěnou na finanční, organizátorskou a podnikatelskou, 3. společenské schopnosti ve společenských vztazích. Technická stránka kultury může být mobilizována v zájmu rozvoje

nesrovnatelně snáze nežli její společenský obsah. Rozhodujícím činitelem je při tom organizace společnosti a prostor, který poskytuje rozvoji (s. 92). Tomu bylo dosud věnováno nejméně pozornosti a mnohá selhání pomocných akcí v posledním dvacetiletí mají příčinu právě v podcenění tohoto činitele (s. 93).

Zvláštní pozornosti si zaslouží VI. kapitola, věnovaná otázkám národního státu. Autor plasticky popisuje slabé stránky politicky nezávislých a ekonomicky zaostalých států a především jejich nacionálního citění. To sice zvyšuje prestiž domácích politických vůdců, současně však vzniká škodlivá prestižní politika, která omezuje vyhlídky eventuální regionální spolupráce. Vnitřní nepevnost má často příčinu v přežívání tribalismu a v různém chápání obsahu nacionalismu. V ekonomické oblasti je to často stanovení nereálných rozvojových plánů za situace, kdy státnímu aparátu stále chybí kvalifikovaní a v praxi osvědčení pracovníci. Spontánní podpora lidu slabne a je pocítován hluboký rozdíl mezi postavením vládnoucích a preferovaných vrstev a masou ovládaných, zatížených nadměrnými náklady státního aparátu a rozvojových plánů. Příznacně je, že autor tyto skutečnosti uvádí celkem popisně a nehistoricky a že o vlivu kolonialismu a neokolonialismu na nynější stav rozvojových zemí mlčí přesto, že je s ním obeznámen víc než důvěrně. Tentýž závěr nabízí i pojetí následující kapitoly (VII), kde pořadí a formulování otázek mimoděk vnucuje představu, že příčina neúspěchu plánů „pomocí“ je téměř výhradně v nepřipravenosti a neschopnosti národních orgánů rozvojových zemí.

V poslední kapitole autor vyslovuje vlastní pojetí rozvojové strategie, které zahrnuje:

1. plánování na reálném základě; 2. demokracizaci v povinnostech a účasti na plodech rozvoje; 3. zajištění aktivní účasti nositelů rozvoje formou vzájemné pomoci, družstev, odborů a zájmových organizací; 4. překonání odtrženosti vykonavatelů státní moci tím, že nadměrný centralismus bude omezen ve prospěch široké účasti místních orgánů a pathos bude nahrazen věcnou střídmostí; 5. globální orientace a zajištění podpory rozvoji, která však má být monopolisována Západem prostřednictvím široké poradenské činnosti a rozšířením přímé účasti soukromých investorů a jednotlivců z vyspělých kapitalistických zemí.

Autor podceňuje roli státního aparátu rozvojových zemí a přeceňuje možnosti místních orgánů, aby zdůvodnil možnost

přímé účasti ‚drobných‘ zahraničních investorů, kteří by místním zdrojům lidské pracovní síly měli poskytovat kapitál a materiální zajišťování rozvojových programů. Dochází k závěru, že je třeba nahradit mezistátní pomoc formou ‚pomoci člověka člověku a firmy firmě‘; tím se objektivně staví za vysloveně neokolonialistické zájmy vytváření nových imperií monopolů v rozvojových zemích. Zřejmě proto odtrhuje ekonomickou a státně organizační stránku rozvojového procesu a národní politiku rozvojových zemí staví do světlejší příčiny mnoha zaviněných neúspěchů.

Publikace je vlastně sociologickou studii značného rozsahu (640 s.) a je zejména především proto, že obsahuje mnoho faktických údajů a osobních postřehů z autorovy dřívější praxe.

V. A.

Meynaud, Jean - Salah-Bey, Annie, *Le syndicalisme africain. Évolution et perspectives*. Paris, Payot 1963, 260 s.

Odborovému hnutí v Africe přísluší v národně osvobozeném hnutí kontinentu zcela zvláštní místo. Jeho poměrně krátká historie je přeplněna významnými boji, úspěchy i porážkami a vliv odborů se přenáší do období samostatné státní existence. Skutečnost, že toto zvláštní postavení je oceňováno i mimo hranice kontinentu, dokazuje úsilí AFL-CIO ovlivnit prostřednictvím tzv. Svobodných odborů africké odborové vůdce a tím získat v zájmu státního departmentu USA další páku k zásahům do vnitřních záležitostí nových států.

Znalosti této problematiky jsou dosud povrchní. Teprve v posledních letech bylo podniknuto několik pokusů o její zpracování a mezi nimi zaujímá práce ‚Le syndicalisme africain‘ čestné místo. Kniha tvoří tři části věnované jednak objektivním předpokladům vzniku odborů v Africe (ekonomický základ, zahraniční vlivy vyjádřené koloniálními vztahy, především Francie a Velké Británie, vliv metropolitního syndikalismu apod.), jednak politickým faktorům při zrodu odborů (nacionalismus, čerpání zkušeností ve francouzské a britské oblasti, vývoj v zemích Maghrebu aj.) a konečně přínosu mezinárodnímu životu (odborový panafricanismus, africké odbory a Mezinárodní organizace práce aj.).

Aparát publikace tvoří slovníček afrického syndikalismu se základními údaji o organizacích a odborech podle zemí, dále stručná biografie některých vedoucích od-

borových funkcionářů (Mahjub Ben Seddik, Abdulaj Diallo, Lawrence Katilungu, J. T. Mboya, J. K. Tettegah, Ahmed Tlili a Seku Turé) a konečně výběr 23 dokumentů k historii afrických odborů.

L.

Боднарский, В. Л. - Сагай, В. Е., *Современная Ливия*. (Справочник.) Москва, Наука 1965. 300, (2) s.

Informace o současné Libyi se získávají obtížně, jsou kusé a vzájemně rozporné. S úmyslem omezit tyto nejasnosti sestavili autoři informační publikaci, která se opírá o oficiální údaje a další prameny v arabštině, angličtině, francouzštině, italštině a němčině a je tedy schopna poskytnout v kostce základní přehled.

Obsah je rozdělen do pěti částí, věnovaných základním informacím o zemi a jejím obyvatelstvu, ekonomice, stručnému historickému přehledu, otázkám státního zřízení a společenských organizací a kultuře.

Autoři jsou pracovníky Institutu národů Asie AN SSSR.

L. K.

OON i aktualnyje meždunarodnyje problemy. (K 20-letiju OON.) Pod red. V. A. Zorina i G. I. Morozova. Moskva, Meždunarodnyje otroženija 1965, 364 s.

Publikace vydaná k 20. výročí OSN je věnována řadě důležitých otázek činnosti OSN. Její obsah je rozdělen do těchto kapitol: OSN v měnicím se světě, OSN a mírové soužití, OSN a otázka odzbrojení, OSN a národně osvobozené hnutí, Otázky mezinárodního chodu v OSN, Technická a finanční pomoc rozvojovým zemím a OSN, OSN a mezinárodní spolupráce v sociální oblasti, OSN a otázky mírošého využívání kosmického prostoru a OSN a úkoly zajištění míru a bezpečí v odzbrojeném světě. Statě vyjadřují přístup SSSR k řešení hlavních mezinárodních otázek ve Valném shromáždění, v Radě bezpečnosti a v ostatních orgánech a agenturách OSN.

M.

Peace-keeping. Experience and evaluation. Editor-in-chief Per Frydenberg. Oslo, Norwegian Institute of International Affairs. 1964. 339 s. The Oslo Papers.

V průběhu let 1962 a 1963 připravovala zvláštní norská studijní komise v rámci

Norského ústavu mezinárodních vztahů materiály, na jejichž základě byla svolána na r. 1964 mezinárodní konference k projednání ozbrojených sil OSN jako prostředku k podporování míru. Složení komise i účastníků konference bylo velmi různorodé a tomu odpovídal i široký přístup k projednávaným otázkám. Sborník obsahuje kromě závěrů norské studijní komise souhrn všeobecné diskuse na konferenci, dále přehled politických a filosofických problémů spojených s vytvářením a použitím ozbrojených sil OSN, otázku ústředního plánování operací ozbrojených sil OSN, problémy regionálního velení a výcviku a okruh pohledů na právní problematiku existence a použití ozbrojených sil OSN. Sborník je doplněn poznámkovým aparátem a pečlivě sestavenou bibliografií knih a statí k tématu sborníku.

V. A.

Wasserman, Maw J. - Hultman, Charles W., *Modern international economics. A balance of payments approach.* New York, Simmons-Boardman Publishing Co. 1962, 10, 494 s.

Publikace je jedním z prvních komplexních pojetí světové ekonomiky na současném stupni vývoje. Liší se tím od pokusů, které buď vycházely ze vzdálenější minulosti, takže závěry neodpovídaly současným podmínkám, nebo příliš zdůrazňovaly dočasnou jevy. Autor především sleduje široký okruh vzájemných ekonomických vztahů zemí a zahraniční obchod jako jejich praktické vyjádření.

Obsah je rozdělen na sedm částí: Úvodní přehled, platební bilance, mezinárodní platby, mezinárodní pohyb zboží, služeb, jednostranné převody a kapitál, zahraniční ekonomická politika a mezinárodní ekonomický rozvoj a kooperace. Práce je doplněna autorským a předmětovým rejstříkem.

L.

Weltgeschehnisse der Nachkriegszeit. Bearb. von Walther Hubatsch. Würzburg, Ploetz 1957—1965, 2 sv. (Bd. 1, 1945—1957, 8, 311 s., Bd. 2, 1955—1960, 10, 273 s.).

Přehledných příruček k nejnovějším dějinám není mnoho a mezi nimi čestné místo zaujímá publikace *Weltgeschehnisse...*, neboť při nevelkém rozsahu obsahuje pozoruhodné množství cenných faktografických údajů.

Příručka je rozdělena na pět hlavních

částí — mezistátní události, dějiny zemí Evropy, Ameriky, Afriky, Asie a Austrálie, a je uzavřena podrobným rejstříkem. Části jsou dále rozděleny na problematiku jednotlivých zemí a v tomto vymezení jsou v chronologickém pořádku sledovány nejdůležitější události mezinárodně politické i vnitropolitické povahy. Ke každé zemi jsou uvedeny ve velmi hutné formě nejzákladnější údaje, které ji charakterisují. V textu se projevuje úsilí o objektivní pohled na události, ale někdy jasně převládají západoněmecká hlediska (zejména v německé otázce).

L.

Weber, Eugen, *Varieties of fascism. Doctrines of revolution in the twentieth century.* Princeton, Van Nostrand Co. 1964, 191 s. — Rejstřík. Bibliografie.

Východím stanoviskem je téze, že fašismus je vedlejším produktem rozkladu liberální demokracie, výrazem ztráty důvěry v její další perspektivy. Publikace má dvě části. V prvé autor analyzuje projevy fašismu jak v zemích, kde dočasně převládá, tak i v ostatních, kde se výrazněji projevil (Maďarsko, Rumunsko, Belgie, Francie, Velká Británie). Druhou část tvoří soubor dokumentů. Autor soustřeďuje a analyzuje údaje o podobnostech a rozdílnostech jednotlivých fašistických skupin, o jejich teoriích, doktrínách, cílech a metodách užívaných k uchvácení moci a realizaci záměrů. Dokumenty obsahují oficiální prohlášení, zprávy, pokyny, projevy apod., mnohé z nich málo známé.

V. A.

Charles A. Thomson, Walter H. C. Laves, *Cultural Relations and US Foreign Policy.* Bloomington, Indiana U.P. 1963, 227 str.

Kulturní styky se po druhé světové válce staly důležitou součástí zahraniční politiky jednotlivých států. Nebylo tomu tak před válkou, kdy jednoznačně dominovaly politické a hospodářské aspekty.

Výměna kulturních hodnot se usku-tečňuje prostřednictvím kulturních dohod mezi státy. Tyto dohody jsou výrazem úsilí o prohloubení vzájemného poznávání národů, jejich života a jimi vytvořených kulturních hodnot. V atmosféře vzájemného poznávání se vytvářejí i předpoklady pro dorozumění mezi národy a mírové soužití mezi nimi. Takto po-

játé a prováděné kulturní styky plní jistě nejušlechtlejší cíle a zasluhují všestrannou podporu. Socialistické státy prosazují v praxi toto pojetí kulturních styků a vnesly tak do oblasti mezinárodních vztahů nový, pozitivní faktor, jehož význam neustále roste.

Agresivnost amerického imperialismu ovlivňuje i oblast kulturních styků. V zahraniční politice Spojených států jsou kulturní styky její významnou složkou jakožto nástroj ideologického pronikání a ovlivňování. Od r. 1938 byly předmětem systematického výzkumu, z něhož pak vzešla poměrně bohatá literatura. Přední místo v této literatuře zaujímá kniha „Kulturní styky a zahraniční politika Spojených států“, jejímiž autory jsou Charles A. Thomson a Walter H. C. Laves. Charles A. Thomson vedl v době druhé světové války odbor kulturních styků v americkém ministerstvu zahraničí. Walter H. C. Laves byl v letech 1947—1950 zástupcem generálního ředitele UNESCO, později byl činný v provádění programu technické pomoci OSN.

Ve zmíněné knize, jejíž autory můžeme považovat za nejkompetentnější, je rozebírána podstata kulturních styků, metoda a technika jejich provádění, jakož i cíle, které sledují. Jsou začleněny do celkové koncepce americké zahraniční politiky a podřízeny její strategii. Ve styku se socialistickými zeměmi a též s rozvojovými mají podle autorů prvořadý význam. Zahraniční politiku chápou autoři pouze jako nástroj k prosazování a uskutečňování mocenských zájmů Spojených států.

Strategie kulturních styků se řídí podle toho, o koho jde. Týká se zhruba tří oblastí — západoevropských zemí, socialistických zemí a rozvojových zemí.

Pokud jde o západní Evropu, mají kulturní styky Spojených států napomáhat tomu, aby 200leté panství Západu v oblasti vědy, techniky a kultury „bylo upevněno a aby západní společenství mohlo odolávat komunistické agresi“. Autoři publikace vidí zde ještě značné možnosti pro účinnější působení Spojených států v tomto směru. Jsou však tu prý skutečnosti, které působí proti této spolupráci. Jsou to rozpory mezi Spojenými státy a západoevropskými zeměmi, promítající se do sféry hospodářské, obchodní a vojenské. Znepokojující konjunkturální vzestup zemí Evropského hospodářského společenství nedává americkým obchodním kruhům klidně spát. Rozpory se projeví na široké frontě při řešení

problémů NATO, evropských nukleárních sil, v suezské a v berlínské krizi. Proto mají mít kulturní styky s touto oblastí jakousi „útlumovou“ funkci, tedy vytvářet kulisu, clonu.

Pokud jde o socialistické země, které se v americkém oficiálním slovníku označují jako komunistické, je kulturním stykům přikládána prvořadá důležitost. Dokonce jsou jediným prostředkem k pronikání za „železnou či bambusovou oponu“. Zaměření styků ke Sovětským svazem na tomto poli bylo předmětem pečlivého a rozsáhlého zkoumání. Autoři přiznávají, že po opadnutí vln studené války měla vláda Spojených států veliké starosti s tím, jak akceptovat široký program kulturní spolupráce navrhovaný Sovětským svazem. Z pozdějších let se datují kulturní dohody uzavřené mezi oběma zeměmi (1958, 1959 a 1962), které sehrály významnou úlohu.

Rozvinutí kulturních styků bylo popudem pro vládu Spojených států, aby v r. 1953 zřídila zvláštní organizaci USIA (U.S. Information Agency — Informační agentura Spojených států), která převzala veškerou informační činnost a správu knihoven v zahraničí a je řízena přímo vládou. Její vznik je spojen s tzv. kulturní expanzí, při níž — jak výslovně uvádějí autoři — mělo být „použito veškerého arzenálu psychologických zbraní proti nebezpečí komunismu“. Příprava této expanze byla prováděna pod patronací zvláštního výboru senátu amerického Kongresu pod vedením J. W. Fulbrighta. Byly vypracovány studie o zámořském programu Spojených států, Velké Británie a Sovětského svazu. Podíleli se na nich američtí velvyslanci, dopisovatelé v zahraničí, americké obchodní a dokonce i náboženské organizace. První fáze styků se Sovětským svazem byla zaměřena na to, aby ovlivňování sovětských vědců, techniků a kulturních pracovníků bylo přímé, bezprostřední na základě „poznání americké skutečnosti“. Na druhé straně si Američané slibovali od rozvinutí těchto styků získání znalostí o stavu vědy, technologie a výzkumu v SSSR. Jako konečného cíle se má kulturními styky dosáhnout toho, aby prý byly „zneškodněny a paralyzovány některé aspekty sovětské zahraniční politiky a posílena vlastní obrana“. A nejen to: Je prý třeba usilovat o „modifikaci sovětské filosofie a politiky“ a „budovat mosty k sovětskému lidu“.

Pokud jde o lidovou Čínu, má prozatím stačit sedmapůlhodinové denní vysílání Hlasu Ameriky.

Z dalších socialistických zemí jsou v popředí zájmu Polsko a Jugoslávie, u nichž se zdůrazňuje linie styků mezi univerzitami a rozšíření vysílání Hlasu Ameriky. U ostatních, tedy i u Československa, nehrají prý kulturní styky prozatím významnou úlohu a hlavním sdělovacím prostředkem zůstává tudíž Hlas Ameriky.

Ve vztahu k rozvojovým zemím Asie, Afriky a Latinské Ameriky jsou kulturní styky na první místě vzhledem k akutní potřebě těchto zemí ve školství, technice, zdravotnictví, zemědělství, obchodu, administrativě atd. Autoři vycházejí z předpokladu, že prý prestiž Spojených států v těchto zemích je značný a že americké výrobky a kultura jsou velmi žádané. Přiznávají však, že tu jsou zakořeněny určité pochybnosti o „základní demokratické orientaci“ Spojených států. Upozorňují dále na rostoucí autoritu Sovětského svazu a lidové Číny mezi rozvojovými zeměmi, což ohrožuje zájmy Spojených států. Negativně prý působí i spojenectví se západními koloniálními a bývalými koloniálními mocnostmi, jakož i to, že Spojené státy mají „neslavnou pověst z dřívější politiky v Latinské Americe“. Občané Spojených států v mnoha zemích Latinské Ameriky byli „ztotožňováni s domácími vykořisťovateli, korupci a diktátorskými vládami“. Obtíže ve stycích s těmito zeměmi působí i to, že Spojené státy jsou mocné a bohaté, což bije do očí při srovnání s chudobou rozvojových zemí.

V knize jsou uvedeny podrobné a přesné údaje o rozsahu, technice a financování informační sítě Spojených států v zámoří. V tomto systému jsou na předním místě informační knihovny. Jsou řízeny vládou Spojených států a nyní jich funguje 176 v 80 zemích. Odhaduje se, že je navštívilo více než 28 milionů čtenářů, kteří si vypůjčili 2,5 milionů knih (stav ku konci r. 1963). Několik desítek tisíc čtenářů si vyžádalo zaslání časopisů a k dispozici bylo dáno 8 milionů knih. USIA disponuje 22 rozhlasovými stanicemi v Latinské Americe, 17 v Africe, 17 na Blízkém východě, 22 v Evropě a 15 na Dálném východě. Hlas Ameriky vysílá 700 hodin týdně v 38 jazycích. USIA zaměstnává asi 1.250 zaměstnanců ve více než 100 zemí.

Propagačním účelům slouží i tzv. třídy angličtiny, které jsou spravovány vládními orgány Spojených států. Jsou ve více než 50 zemích a navštěvuje je přes čtvrt milionu osob. Obsah učiva je zvláště upravován tak, aby propagace a znalosti

o Spojených státech a „americkém způsobu života“ byly na prvním místě.

Značný je počet osob zvaných k pobytu ve Spojených státech v rámci technické a jiné pomoci. Od r. 1950 je zváno každoročně 20 až 25 novinářů z více než 15 zemí k 4měsíčnímu pobytu. Podobná je praxe i u vysokoškolských učitelů. V r. 1953 pobýlo ve Spojených státech 5.600 specialistů z oblasti průmyslu, techniky a zemědělství, přičemž z Evropy jich bylo 5.150, zbytek z Asie. Během roku 1961 a 1962 přijelo do Spojených států v rámci technické pomoci 11.953 osob z 83 rozvojových zemí.

V závěru knihy autoři vytyčují předpoklady pro provádění efektivního kulturního programu a žádají, aby byla uznána přiměřená důležitost kulturních akcí, byla posílána vládní účast na jejich provádění, aby byly plánovány tvůrčím způsobem a pružně řízeny. Žádají prvotřídní kvalitu, jak pokud jde o náplň, tak i osoby.

Je to vše s americkou důkladností promyšleno, prokalkulováno a velkoryse prováděno a finančně štědře dotováno. Bylo by nerozumné nevidět některé kulturní hodnoty, jimiž disponují Spojené státy a jež prostřednictvím kulturních styků zpřístupňují. Kniha však nás bezpečně ujišťuje o tom, že na konci široce koncipovaných kulturních styků Spojených států jsou cíle, které nejsou v souladu se zásadami mírového soužití.

J. MUDROCH

Roberto Tremelloni, *L'Italia un' economia aperta*. Milano, Garzanti 1963, 431 str.

Autor knihy, sociální demokrat R. Tremelloni, je významným italským ekonomem a politickým činitelem (člen šesti italských poválečných vlád, mj. ministr průmyslu 1947, financí 1954–1955, pokladu 1962 a obrany 1966). Sborník-jehospisů a projevů je přínosem pro studium současné italské problematiky, zejména hospodářské. 115 stran je věnováno třem historickým etapám, v nichž autor sleduje vývoj italské ekonomiky a politiky od sjednocení země roku 1861, přes první světovou válku, období fašismu i rekonstrukce po druhé světové válce až do roku 1961. Snaží se střízlivě vysvětlit aspekty „ekonomického zázraku“ v Itálii. Těžiště Tremelloniho práce spočívá v 50. a 60. letech 20. století. Italskou problematiku posuzuje autor v neustálém kon-

textu s evropským vývojem a to mu umožňuje postihnout její specifické rysy. Těm věnuje zejména druhou a třetí část sborníku: Italské problémy (otázky struktury veřejné správy, daňového systému, ekonomického programování atd.) a O italském problému nezaměstnanosti. V další kapitole se zabývá otázkami ekonomiky podniků (výměna informací mezi podniky, vztah mezi vyrábějícím závodem a spotřebitelem, poměr mezi společností a vlastníky akcií, řízení podniku atd.). Na závěr uveřejňuje Tremelloni dvě statě, které jsou věnovány osobnosti a názorům významného italského liberálního ekonoma Luigi Einaudiho (v letech 1948—1955 presidenta republiky).

J. M.

Die Europäische Wirtschaftsgemeinschaft.
Texte zur Entstehung und Ausführung
zusammengestellt und ausgeführt von
Hans R. Krämer. Frankfurt am Main
— Berlin 1965, 540 str.

Obsáhlý sborník dokumentů, který sebral a uspořádal pracovník Institutu pro světové hospodářství při universitě v Kielu

Dr. Krämer, přispívá ke studiu problematiky západoevropské integrace, zejména ke zkoumání vzniku a vývoje Evropského hospodářského společenství. Autor jej opatřil devadesátistránkovým úvodem, v němž sleduje cestu k založení EHS, rozbírá obsah smlouvy o vytvoření EHS a charakterizuje činnost Společenství (organizační opatření, vytváření celní unie a přechod ke společnému trhu, zemědělské otázky a vztah EHS k nečlenským zemím). Těžiště knihy spočívá v dokumentech EHS, které autor rozdělil do sedmi částí: Ke vzniku EHS, Práce na smlouvě o založení EHS, Statuty a obchodní a rozpočtová nařízení, Nařízení, Jiná důležitá usnesení, rozhodnutí a směrnice Rady nebo Komise, Dohody s Mezinárodní organizací práce, Rozhodnutí parlamentu o zvolení Evropského parlamentu všeobecnými přímými volbami. Většina materiálů je z let 1957—1964, v první části uvádí Krämer také některé dokumenty z let 1954—1957. Sborník je opatřen dvacetistránkovou bibliografií pramenů (převážně v německém jazyce) a literatury. Doplňuje jej věcný rejstřík.

J. M.